

3415

1893.
1949.

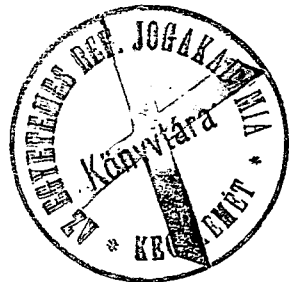
A PÁRISI EGYEZMÉNYEK NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI RENDELKEZÉSEI

ÍRTA:

DR. RÉTHEY FERENC

EGYETEMI MAGÁNTANÁR,
NY. FŐISPÁN, AZ EGYETEMES REF. JOGAKADÉMIA TB. R. TANÁRA,
A BUDAPESTI KIR. MAGYAR EGYETEMI KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI
KARÁNAK ÉS A KÜLÜGYI SZEMINÁRIUMNAK NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI ELŐADÓJA

KÖLÖNLEVONAT
A KECSKEMÉTEN MŰKÖDŐ EGYETEMES REFORMÁTUS
JOGAKADÉMIA SZÁZÉVES FENNÁLLÁSA ALKALMÁVAL
KIADOTT „ALMANACH“-BÓL

Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Részvénytársaság.

Az 1913. évi XI. t. cikkben becikkelyezett párisi Egyezményekben a pénzügyi rendelkezéseken kívül igen fontos magánjogi és perjogi rendelkezések is találhatók.

Nem céлом ezen rendelkezéseknek részletes ismertetése. Bizonyos általános szempontok kiemelésével reá akarok mutatni az Egyezményeknek a nemzetközi magánjogot közelebbről érdeklő magán- és perjogi rendelkezéseire. Az Egyezmények ugyanis több oly rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek eddig a nemzetközi jog rendszerében ismeretlenek voltak.

Jogi singularitásként kell mindenekelőtt kiemelni azt, hogy az idézett Egyezmények a pénzügyi Egyezmények realizálása céljából, két külön, önálló jogi személyiséggel felruházott, alapot, az ú. n. A. és B. alapot létesítik.

Az A. (agrár) Alap jogi személyiséggel való felruházása kérdésében a II. E. 2. cikke következőképpen rendelkezik:

„Az Alap jogi személyiséggel lesz felruházva, pénzügyi autonómiával fog bírni és az I. cikkben említett perekben a három Állam helyébe lép.“

A B. Alap jogi személyisége a IV. E. 1. cikkéből deriválódik:

„Ez az alap mint jogi személyiséggel bíró autonóm szerv fog megalkotni.“¹

A két alap közül az A. Alap jogi személyiségét építik ki az Egyezmények teljes jogi következetességgel. Ez a körülmény magyarázza meg, hogy midőn e sajátos jogi helyzettel bíró jogi személy personalitásának kérdését vizsgálom, rendszerint az A. Alapot tartom szem előtt. Különben is a gazdasági cél és jelentőség szempontjából ennek van fontosabb szerepe.

Jogi szempontból igen fontos és érdekes jelenség az, hogy az alapoknál egy nemzetközi egyezmény által megteremtett jogi személyi típussal állunk szemben. Ez más szavakkal annyit jelent, hogy ez

¹ Ez a külön alap a maga létét Franciaország, Nagybritannia, Olaszország, Csehszlovákia és Jugoszlávia között kötött Egyezményeknek köszöni. Az ú. n. B. Alap létesítése tekintetében I. dr. Sebestyén Pál: „A hágai megállapodások alapján 1930. évi április 28-án aláírt párisi Egyezmények“. 2. kiadás. 57. l.

esetben egy nemzetközi jogforrásból deriválódó jogi személyiségről van szó.

A nemzetközi Egyezménynek, mint jogforrásnak kötelező ereje a nemzetek kölcsönös megállapodásainak megtartására vonatkozó nemzetközi jogi kötelezettségben van.

A Nkmj. rendszerében azonban teljesen új magánjogi típusként jelentkezik e két alap, amely egy nemzetközi jogforrás által létesített jogi személy jogi konstrukcióját ölti fel.

Mielőtt azonban ezen új alakulat jogi jellemzésére kitérnénk, röviden összefoglaljuk a Nkmj.-nak a magánjogi jogi személyekre vonatkozó azon szabályait, amelyek eddig kizárólagos uralomra tarthattak számot.

Mindenekelőtt az általános magánjog azon általános szabályát kell előrebocsátani, hogy minden magánjogi személy, — kivétel nélkül, — valamely konkrét territoriális jogforrás kötelező erejére támaszkodó oly jogi organizmus, amely personalitását — jog- és cselekvőképességét — mindig valamely konkrét állami jogrend jogforrásának köszönheti.

Az eddigi tanítások szerint ez a szabály minden magánjogi jogi személyre alkalmazást talál, tekintet nélkül arra, hogy valamely jogi személy valamely állam területén, vagy nemzetközi viszonylatban fejti-e ki a maga szociális tevékenységét.

Az eddigi uralkodó tanok értelmében a nemzetközi életműködéssel bíró, sőt egyenesen ilyen célzattal létesített jogi személyek jogalanyisága is kizárólag egy állami jogrend által megadott jogi kvalifikációként fogandó fel.

A jogi személy ezek alapján mindig valamely konkrét állami törvényhozás által teremtett jogi egység, amelyet cselekvőképességgel az illető állam törvényhozása ruház fel.

Igaz ugyan, hogy maga a jogi személy léte minden konkrét állam pozitív jogszabályi elismeréstől független szociális szükség-szerűség, a jogi személy jogalanyisága ellenben mindig valamely konkrét állam jogrendje által megadott jogi kvalifikáció.

Kíséréljük meg ezen szabálynak a Nkmj.-ban való igazolását.

A Nkmj. eddigi uralkodó szabálya azt tanította, hogy minden jogi személy minden esetben valamely konkrét állami jogrendszerbe való bekapcsolódással keletkezik, működik és szűnik meg.

Vizsgáljuk, mi igazolja ezen szabályt közelebbről.

Kiindulásul azt a tételt kell előrebocsátani, hogy a nemzetközi viszonylatban működő és nemzetközileg is elismert külföldi jogi szé-

mélyek nemzetközi elismerésük révén lesznek idegen államban működésre jogosított jogi személyekké.

A nemzetközi elismerés lényegében nem jelent mást, mint annak megállapítását, hogy valamely külföldi jogi személynek megvan a hazai joga értelmében megszerzett jogalanyisága.

A külföldi jogi személy nemzetközi elismerése önmagában még semmi egyebet nem jelent.

A külföldi jogi személynek mindig hazai jogához igazodó jogképessége van. Jogképességének terjedelme personalis statutuma szerint igazodik. Általános elv e téren az, hogy a jogi személy külföldön sem igényelhet több jogot, mint amennyit saját hazai államában élvez.

E körülmény azt bizonyítja, hogy a külföldi jogi személy csak valamely állam territoriális jogával való kapcsolata révén jogalany. Ez a keletkezés, de viszont egyben a létezés kérdése is.

A Nkmj. tanításai szerint a jogi személy megszűnésének kérdése szintén kizárólag a jogi személy hazai jogszabályai szerint elbírálandó kérdés.

A Nkmj. szabályai értelmében a hazai joga szerint megszünt jogi személy külföldön sem tekinthető létezőnek, úgyhogy annak többé külföldön sem lehet jogalanyisága.

Az összefoglaló szabály ennél fogva a következőképpen szól: Minden jogi személy keletkezése, életműködése, megszűnése, — tehát egész életfázisa, — valamely konkrét állami jogrend életkeringésébe bekapcsolódó organikus jogi folyamat.

A dolgok ilyen állása mellett a Nkmj. eddig uralkodó rendszerében jogi singularitasként jelentkezik az A. és B. Alapoknak, mint magánjogi jogi személyeknek, egy nemzetközi jogforrás által konstituált magánjogi jogi személyisége.

A nemzetközi jog rendszerén végignézve, meg kell állapítani, hogy már megelőzőleg is találunk oly kollektívizmusokat, amelyek keletkezésüket nemzetközi megegyezésnek köszönhetik. Ezek azonban nem kimondottan magánjogi célra teremtett organizációk.

A valóság ennek ellenére az, hogy már ezen alapok létesítése előtt is léteztek közigazgatási célokat szolgáló oly szociális organizációk, amelyek létüket nemzetközi megegyezésre, — nemzetközi egyezményre, — vezethetik vissza.

E kétfajta nemzetközi jogi személyi típus a szociális cél különbözősége által differenciálódik. Viszont bizonyos mérvű fogalmi kapcsolatot teremt a kettő között azon körülmény, hogy ezek a kollektívizmusok is kötnek szociális tevékenységük lebonyolítása közben magán-

jogi ügyleteket. Enélkül az elsődleges és közvetlen cél megvalósítása nem is lenne lehetséges. Ez a körülmény azért fontos, mert e révén ezektől a magánjogi jogalanyiságot szintén nem lehet megtagadni.

Sokat vitatott kérdése a nemzetközi jognak, ezeknek, a nem ki-mondottan vagyoni célt szolgáló, nemzetközi szerződések vagy egyezmények által életre hívott kollektívizmuskok jogalanyiságának a jog-rendszerbe való beillesztése.

A helyes felfogás szerint ezeket is jogi személyeknek kell tekinteneni. Ezek, mint önálló szociális céllal, külön vagyonnal és szervezettel bíró kollektivitások nemzetközi jogforrások által életrehívott jogi személyek.

Sok vitára adott alkalmat a tudományban, hogy vajjon egyáltalában lehetséges-e egy nemzetközi jogforrás által teremtett személyről beszélni.

A vita akörül forgott, — és ma sem mondható még teljesen elintéztnek, — hogy vajjon, midőn ma még nem létezik egy államok feletti (super-étatique) jogrend, van-e a nemzetközi megegyezésnek olyan jogkonstituáló ereje, amely pótolhatná a területiális jogrendnek valamely kollektívizmust jogi személlyé kvalifikáló erejét.

Más szavakkal az a vitatott kérdés, hogy vajjon van-e a nemzetközi jogközösség mai formájának oly jogi energiája, melyből egy jogi személyt létesítő erőforrás fakadhat.

Ez a nagy horderejű kérdés a nemzetközi igazgatási organizációkkal kapcsolatban merült fel a nemzetközi jog tudományában.

Bár, — mint említettem, — ezek a kollektívizmuskok elsősorban is közigazgatási, tehát a közjog körébe vágó célokat szolgálnak, és a magánjogi jogalanyiság csak mint a szociális cél megvalósításának szerves jogi kísérő jelensége lép fel, még sem mellőzhetjük éppen elvi fontosságánál fogva a kérdés vizsgálatát.

Ezeket a közigazgatási közösségeket összefoglaló elnevezéssel „Uniók“-nak szokás nevezni.²

Ezen nemzetközi közösségek jogi helyzetének megjelölésére Fedozzi használta első ízben a jogi személy megjelölést.³

Ma már ez a terminus technikus a tudományban általánosan elfogadott. Maga a fogalom és ennek a jogrendszerbe való beillesztése

² A Nemzetközi Uniókat a kitűzött céljuknál fogva a következő csoportokba szokás osztani: a) Nemzetközi forgalmat szolgáló Uniók; b) Gazdasági Uniók; c) Rendészeti célt szolgáló Uniók.

A Nemzetközi Uniók felsorolását, célját és szervezetét illetőleg l. dr. Weninger László Vincze: „Az új nemzetközi jog“. 1927. 184. és k. l.

³ Gli e enti collettivi nel diritto internazionale privato. Verona, Pádua. 1897.

azonban ma sincs teljesen tisztázva. Különösen igen vitás a jogalanyiság megkonstruálásának a mikéntje. Ez a kérdés egész a napjainkig foglalkoztatja az irodalmat.⁴

Az Uniók jogi helyzetének a maga egészében való tisztázása nem tartozik jelen értekezésünk keretébe. Mindazonáltal az Alapoknak, mint szintén nemzetközi egyezmény által életre hívott kollektivitás jogi típusának megértéséhez hozzátartozik az Uniók jogi helyzetének elemzése is. E két kérdés párhuzamba hozatala ez alapon nem melőzhető.

A nemzetközi élet adottsága az, hogy léteznek bizonyos nemzetközi kollektivizmusok, amelyek céljuk, létesítési aktusuk, szervezetük és jogképességük terjedelme tekintetében lényegesen különböznek a területiális jogrendszerek által teremtett jogi személyektől.

Ezeket a nemzetközi jog rendszerébe beilleszkedő, állandó céllal, szervezettel, autonóm életműködéssel bíró, vagyonnal rendelkező és jogképességgel felruházott kollektivizmusokat jogi személyeknek kell tekinteni.

Nem tévesztendő azonban szem elől, hogy ezek a jogi személyeknek egész különleges jogi helyzettel bíró fajai.

Eredetükre, a nemzetközi jogban elfoglalt különleges helyzetükre való tekintettel találóan lehet ezeket nemzetközi jogi személyeknek nevezni.⁵

⁴ A következő műveket említjük fel:

a) Németnyelvű irodalom: Meili: „Die internationale Unionen“. Leipzig, 1889; B. von Toll: „Die internationalen Bureaux der allgemeinen völkerrechtlichen Verwaltungsgemeine“. Tübingen. Diss. 1910. 72. l.; Frankenstein: „Internationales Privatrecht (Grenzrecht)“. I. K., Berlin-Grünwald, 1926.; Hans von der Lühe: „Die internationale juristische Person“. (Abhandlungen aus dem Seminar für Völkerrecht u. Diplomatie. Göttingen, 1931.

b) A franciayelvű irodalomból a következő műveket idézzük: Moynier: „Les Bureaux internationaux des Unions universelles“. Genève, 1892.; K. Neumeyer: „Les Unions Internationales“. (Revue du droit international stb.) Genève, 1923. 357. l.; Politis: „La condition juridique des associations internationales“. (Journ. du droit intern. (privé) 50 évf. 1923. 466. és kl.

c) Az olasz irodalom a legintenzívebben foglalkozik e kérdéssel: Fedozzi i. m. kívül: Guido Fusitano: „La Personalità Guiridica dell'Istituto Internazionale d'Agricoltura“. (Riv. di dir. intern. Anna VIII. 149. és kl.); Ruffini: „La natura guiridica delle unioni internazionali amministrative“. (Rivista di diritto pubbl. 1928.); Pasquale Fiore: „Il diritto internazionale codificato e la sua sanzione guiridica“. (Első kiadás 1890., második K. 1897.); Antonio Longo: „Persone guiridiche internazionali“. (Riv. di dir. pubbl. Milano, 1915. 129. és kl.)

⁵ Az idevonatkozó teóriát először Fedozzi fejtette ki, oly meggyőző erővel, amely nézetem szerint ma sem dönthető meg. (L. i. m. 120. l.) „... ma sono bensì persone guiridiche internazionali, perche hanno autonomia di vita, perpetuità di scopo e proprio patrimonio, il tutto a servizio d'interessi comuni a più Stati.“

Az Uniók jogi helyzetével foglalkozó írók többsége az Uniók nemzetközi jogi jogi személyisége mellett foglal állást.⁶

Ahhoz azonban, hogy nemzetközi jogi jogi személyekről lehessen beszélni, az szükséges, hogy meg tudjuk jelölni azt a jogrendet, amely az ilyen jogi személyeknek jogalanyiságát megadja, amely az ilyen kollektivismusokat jogi személyekké kvalifikálja.

Tudott dolog ugyanis, hogy a jogalanyiság úgy a fizikai, mint a jogi személyeknél egyaránt valamely konkrét jogrend által megadott és arra támaszkodó jogi kvalifikáció.

Azt kell megállapítani, hogy a nemzetközi jogi jogi személynél melyik ez a jogrend.

Az egyes államok territoriális jogrendje semmiesetre sem.

A nehézséget az okozza, hogy ma még nem létezik az államok feletti — superétatique — jogrend, amely ezt a feladatot betölthetné.

Habár nincs is ma még egy ilyen superétatique jogrend, — viszont a nemzetközi jog uralma révén van és kell, hogy létezzék — egy államok közötti jogrend, amelynek megteremtője a nemzetek közötti meg-

⁶ Így Fiore, Longo, Politis, Ruffini, Frankenstein.

Külön kiemelésre érdemes és igen érdekes fejtegetéssel találkozunk Fusitano-nál, i. m. i. h. 152. l.

Azon elvi álláspont előrebocsátásával kezdi a maga fejtegetéseit, hogy a nemzetközi jog egyedüli alanyai az államok. „... Les États sont et demeurent, comme je viens de le dire, les seuls sujets du droit international.”

A Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet nemzetközi jogi személyiségének fejtegetése közben nem tud elzárkózni az elől, hogy el ne ismerje ennek nemzetközi jogi personalitását.

Ezen jogi személy sajátos jellegét véleménye szerint két momentum adja, ú. m. a keletkezés különös körülményei, és a cél nemzetközisége: „Ces organismes ne peuvent certainement être considérés comme des personnes du droit international, qui ne concerne que les États; mais ils on cependant un caractère international, tant par leur origine que par leurs buts, qui dépassent les intérêts et les buts d'un seul État.” (149. l.)

Bár tehát Fusitano még szigorúan ragaszkodik azon tételhez, hogy a nemzetközi jog alanyai csak államok lehetnek, mégis a reális élet jelenségeinek mérlegelése alapján engedelmére hajlandó. A helyes utat megtalálva azt mondja, hogy a legújabb jogelvi fejlemények figyelembevételével mellett el kell ismerni, a nationális jogi személyek mellett külön nemzetközi-jogi jogi személyek létezését.

Ezeket két vagy több állam akarat-megegyezése hozza létre és olyan jogképességük van, mint amilyent nekik az őket megteremtő államok adnak. (153. l.)

A gyakorlati élet adottságának felismerése révén a végén is legyőzi azon korábban megnyilatkozó kételyét, melyet az állam kizárólagos nemzetközi jogaalanyiságának félretolása jelent számára.

Ez tulajdonképpen helyes is! A nemzetközi jog újabb irányzata ma már szakít az államok kizárólagos nemzetközi jogalanyiságának merev tételével.

A nemzetközi jog újabb irányzata ugyanis azt követeli, hogy kollektivismusokat, sőt bizonyos vonatkozásban (pl. kisebbségi jogok védelme) az egyes egyéneket is fel kell ruházni nemzetközi-jogi jogalanyisággal.

Bár ezen felfogást nem mondhatjuk ma még általánosnak, de egész bátran állíthatjuk, hogy nem képez az államok kizárólagos nemzetközi jogalanyiságának tétele oly abszolút erejű szabályt, amely negatív bizonyíték lehetne a nemzetközi-jogi személy típusának elismerése ellenében,

egyezés, s amelynek jogforrása nemzetközi szerződés vagy nemzetközi egyezmény.

Az így létrejött megegyezés betartása nemzetközi jogforrási erőt a *pacta sunt conservanda* elve alapján nyer.

Ezen nemzetközi jogforrások életre hívhatnak közös nemzetközi cél elérésére irányuló jogi organizmusokat. Ezek a megegyezések elég energiájú jogforrások ahhoz, hogy ilyen speciális célok által determinált jogalanyiságot biztosítsanak az ily kollektívizmusok számára. Ezeknek personalitását a nemzetközi jog is el kell, hogy ismerje.

Az eddig előadottak eredményét röviden a következőkben foglalhatjuk össze: Léteznek a nemzetközi jog rendszerében a nemzetközi jog forrásai által teremtett nemzetközi jogi személyek.

A nemzetközi jog újabb irányzata ugyanis azt tanítja, hogy vannak az államokon kívül más oly kollektívítások is, amelyeknek a nemzetközi jogforrásokból deriválódó personalitásuk van. A jogalanyiség ily esetben az államok közös megegyezéséből fakad. Ezek jogalanyiségát a nemzetközi jog elismeri. Az elismerés személyi és tárgyi korlátait azonban az államok megegyezése adja.⁷

⁷ K. Strupp: „Éléments du Droit International Public“. I. K. 12—13. l.

Igen érdekes a legújabb irodalomban Lühe felfogása. Elvileg nem ismeri el a nemzetközi kollektívizmusoknak nemzetközi jogból származó magánjogi personalitását. Azt mondja: „... denn ein Privatrechtssubjekt ohne Staat... müssen wir ablehnen. Eine Rechtsfähigkeit im leeren Raum gibt es nicht und ist ohne jeden praktischen Wert.“ (i. m. 85. l.)

Ezzel nyilván tagadásba veszi a nemzetközi megegyezésnek jogot constituáló erejét. Nem tud azonban kitérni a nemzetközi Unióknál annak elismerése elől, hogy azoknak van a nemzetközi jog által megadott minimális jogképessége. (i. m. 83. l.)

A jogalanyiség egyenes elismerése helyett azonban igen komplikált, szintetikus okoskodás segítségével igyekszik megmagyarázni a dolgot, ez azonban sehogyan sem nevezhető szerencsésnek és meggyőzőnek.

A nemzetközi kollektívizmusok jogi személyiségét akként magyarázza, hogy az nem más, mint a szerződő államok jogrendjeiben egyidejűleg létesült jogi személyeknek a szintézise.

Az Uniók jogi személyisége Lühe nézete szerint a nemzetközi egyezményt ratifikáló államokban egyidejűleg keletkezett. Az Uniók jogi személyisége szerint az egyes államokban így jogi személyiséget nyert jogi személyek szintézise.

Fejtegetéseiben a következő eredményre jut: „Es entstehen also in der Rechtsordnungen der Vertragsländer gleichzeitig, wenn auch jedesmal auf Grund eines generellen (evtl. auch speziellen) staatlichen Befehlssatzes soviel juristische Personen, wie Teilnehmer bis dahin das Akommen ratifiziert haben. Diese zeichnen sich dadurch aus, dass Sie eine Rechtsfähigkeit von gleichem Umfang besitzen, der durch den völkerrechtlich fixierten Zweck der Union bestimmt ist, d. h. sie besitzen ein völkerrechtlich gebotenes Mindestmass von Rechtsfähigkeiten.“

E mesterkélt felfogásnak két hibája van. Az egyik, hogy nem fedi a dolgok való állását; a másik, hogy a felépítése teljesen figyelmen kívül hagyja azt a viszonyt, amely a nemzetközi jog tudománya értelmében a nemzetközi jogi és a területiális jogforrások között fennáll.

A dolgok valódi állását azért nem fedi ez a felfogás, mert a területiális jogforrásokból deriválódó külön-külön personalitások szintézise nem ugyanaz, mint a nemzetközi jogforrásokra támaszkodó personalitás.

A világháború utáni nemzetközi jogi rendelkezések útján létesített kollektívizmusok közül kettőnek, ú. m. a Nemzetek Szövetségének és a hágai Egyezmények által létesített Alapoknak a jogalanyiságával kell közelebbről foglalkoznunk, hogy beigazoljuk ezen kollektívizmusoknak nemzetközi jogforrásból deriválódó magánjogi személyiségét.

Mindkét kollektívizmusnak közös vonása az, hogy mindkettőnek jogi személyisége nemzetközi jogforrásra, — kollektív nemzetközi szerződés, illetve nemzetközi egyezményre, — vezethető vissza.

Minket jelenleg azért érdekel e két kollektívizmus jogi helyzetének együttes tárgyalása, mert mindkettőnek nemzetközi jogforrásból származó magánjogi személyisége van.

A N. Sz. magánjogi alanyisága külön vizsgálatot kíván, és pedig azért, mert a magánjogi jogalanyiság nem egyszerűen csak a közjogi jogi személyiség kísérelő jelenségeként fellépő gyakorlati életszükséglet szülötte, de egy külön Nkmj.-i jogforrásból eredő jogi kvalifikáció.

Ezen állításunk igazolása végett az alábbiakban vizsgálni fogjuk a N. Sz. magánjogi personalitásának Nkmj.-i forrásait.

Ki kell azonban emelni mindjárt előljárójában azt, hogy a N. Sz.-nek *magánjogi personalitásának* keletkezése, nem az azt létesítő pak-

A nemzetközi jogforráson nyugvó personalitás a cél és organizáció, valamint a jogképeség által egy oly sui generis jelleget nyer, amelyet élesen el kell különböztetni a területiális jogrendszerek sokszorosított jogalanyiságától.

A magánjog rendszeréből vett analógiával élve, azt mondhatjuk, hogy ugyanolyan különbség van a két fogalom között, mint az egyetemlegesség és többes kötelek között. Mint ahogyan a többszörös vagy többes kötelemből nem lesz egyetemlegesség (nem lesz egy erősebb jogi energiájú, szigorúbb megköötöttséget jelentő kötelek), úgy a többszörös jogi személyiség nem egyenlő jogi energiájú alakulat azzal a nemzetközi personalitással, amely a területiális jogrendszertől elvonatkoztatott jogalanyiságot jelent.

Nagyon érdekes különben, hogy maga Lühe is dilemmába kerül. Nem tud megnyugtató feleletet adni arra a kérdésre, hogy ha valamely ilyen, az egyes államoktól jogi személyiséget nyert bureau pl. egy épületet, vagy könyvtárt szerez, ki lesz az e felett fennálló tulajdonjog alanya.

Végül is azt mondja: „Wenn das Eigentum an diesen Sachen vom Bureau — im Namen der Union erworben wurde, gehört dieser.“ Mindjárt hozzát teszi azonban: „Wann dies im Einzelfall zutrifft, wäre jedesmal zu prüfen.“ (84. l.)

Ez tulajdonképpen az Unió magánjogi jogalanyiságának elismerése. Az egész kérdés éppen azon fordul meg, hogy az Unió-nevében szerzett tulajdon az Unióé.

Ez nem más, mint a területiális jog rendszerektől elvonatkoztatott jogalanyiság, azaz egy nemzetközi jogi személyiség elismerése.

A szintézis útján koordinatív jogi egységek útján jogi személlyé minősített kollektívizmusra vonatkozólag a nemzetköziség jellegét Lühe a cél, a jogképeség és előállási aktus nemzetköziségében, valamint a jogképeség terjedelmének nemzetközi expanziójában, nemkülönben a szövetségbe tömörült államokban élvezett egyenlő mérvű jogalanyiságban találja.

Bármily mesterséges elgondolások útján akar is kitérni Lühe a nemzetközi magánjogi personalitás elismerése elől, ez valójában mégsem más, mint egy Nkmj.-i personalitás.

Mi más a nemzetközi magánjogi személy, mint az általa is elismert, a cél, a jogképeség és a létesítési aktus nemzetközi volta által karakterizált kollekti-

tumon alapszik, de egy későbbi külön jogforráson, a közjogi jogalanyiságtól különálló jogi bázison. Nem tévesztendő azonban szem elől, hogy a magánjogi jogalanyiség megadása nem elsődleges cél, hogy úgy mondjuk, nem öncél. Éppen ez a különbség a N. Sz.-nek és az alább tárgyalandó Alapok magánjogi personalitása keletkezésének körülményei és előfeltétele között.

A N. Sz.-nek a közjogi personalitástól különálló Nkmj.-i jogforrásra támaszkodó magánjogi jogalanyiságát azért kell tárgyalni, mert ez is egy erős bizonyítékát képezi azon állításomnak, hogy létezik Nkmj.-i jogforrásból deriválódó magánjogi jogi személy.

A bizonyítás betetőzése gyanánt reátérünk majd az Alapok Nkmj.-i personalitásának kérdésére is.

A következőkben e két magánjogi personalitással bíró nemzetközi kollektívizmus magánjogi jogalanyiságát tárgyaljuk.

a) A N. Sz.-nek mint jogi személynek personalitásával kissé közelebbről is foglalkoznunk kell.

A N. Sz.-nek mint közjogi kapcsolatnak tudományos meghatározása sok vitára szolgál alkalmul.⁸

vizmus?

Lühe álláspontjának másik nagy hibája az, hogy figyelmen kívül hagyja a nemzetközi és területiális jogforrásoknak a kötelező erő szemelőtt tartás melletti viszonyát.

A nemzetközi jog jogforrásainak kötelező erejének alapja normatív szempontból az államok között kötött megegyezés betartásának kötelessége (az ú. n. pacta sunt servanda elv). Viszont az így létesült nemzetközi jogi szabályoknak a területiális jogrendekben kötelező jogforrási ereje azáltal lesz, hogy az állami akarat az ily megegyezést kötelezővé teszi, ami által területiális jogszabállyá minősülő állami akarattá lesz.

A kétféle jogforrások egymáshoz való viszonya tekintetében a jelenben is így áll a dolog.

A nemzetközi jogi személyt létesítő, jogforrási erővel felruházott nemzetközi megegyezés a jogi személy jogalanyiségének a jogforrása.

Persze ez a megegyezés az egyes államokra kötelező erőt az egyezmény elfogadása révén nyer.

Előbb keletkezik a nemzetközi jogforrásból deriválódó personalitás és csak az egyezmény elfogadása révén nyer az így létesített kollektívizmus az egyes területiális jogrendszerekben is personalitást.

Az egész erőltetett és helyt nem álló okoskodásra azért van szükség, mert nem tud Lühe megbarátkozni a nemzetközi jogban mindnagyobb tért hódító azon újabb felfogással, hogy az államokon kívül más kollektívizmusok is lehetnek a nemzetközi jog alanyai.

Az államok kizárólagos nemzetközi alanyiségéhez való ragaszkodás ma már indokolatlan. Sőt a jogok nemzetközi vonatkozású védelme szempontjából egyenesen káros is, mert ezzel kizárunk egyes, a független Nemzetközi Bíróság védelmére szoruló kollektívizmusokat a hágai Cour előtti aktorátusból.

⁸ A N. Sz.-nek jogi jellege felől eltérő felfogásokkal találkozunk. A jogi jelleg meghatározásánál mindenik felfogás az államok jogi kapcsolatának analógiájából indul ki, és az államok közötti kapcsolatokból kiindulva jut el a maga rezultátumához.

Kétségtelen azonban, hogy e sajátos alakulatra az eddig ismeretes állam-

Bármilyen álláspontot is fogadunk el, az kétségen felül áll, hogy a N. Sz. egy közjogi jogi személy. A jogi személyiség ismérveit a N. Sz. céljainak megvalósítására szolgáló öncélú organizáció adja meg.

Ezenfelül az sem szenvedhet kétséget, hogy a N. Sz. az államoknak egy sajátos jogi jelleggel bíró nemzetközi szövetsége.

A továbbiakra tekintettel igen fontos azon körülmény megrögzülése, hogy a N. Sz. jogi helyzetének jogi meghatározása csak az államok szövetségére való utalással lehetséges.

E révén ugyanis a jövőben a N. Sz. magánjogi jogalanyiságát párhuzamba hozzuk az államok magánjogi jogalanyiságával.

Az államok analógiájára való utalással azonban még nincs elintézve a N. Sz. magánjogi jogi személyiségének kérdése. Konkrét Nkmj.-i jogforrást kell megjelölnünk, amelyből a N. Sz.-nek, mint erkölcsi személynek, magánjogi personalitását (jog- és cselekvőképességét) levezethetjük.

A N. Sz. magánjogi jogi személyisége szempontjából kétféle jogforrás jöhet tekintetbe, ú. m. egy írott jogforrás, t. i. nemzetközi egyezmény, és ezenfelül szokásjog erejével ható tényleges gyakorlat. Az egyezményt, amely a N. Sz. magánjogi jogalanyiságát elismeri, maga a N. Sz. mint közjogi alany kötötte a svájci Szövetséges Állammal.

A N. Sz. önálló nemzetközi közjogi jogalanyiségének elismerése

jogi kapcsolatok egyik típusa sem talál maradék nélkül.

Van oly felfogás, amely azt vallja, hogy a N. Sz. az államszövetségnek egy sajátos jogi helyzettel bíró faja. Más nézet szerint a N. Sz. a szövetséges államoknak egy sajátos faja.

Az államszövetségi felfogás alapján áll a magyar irodalomban Teghze Gyula: „Nemzetközi jog“. 1930. 357. l.

Megállapíthatjuk, hogy az államszövetségi felfogás uralkodó a világirodalomban. L. a külföldi irodalmat illetőleg Anzilotti: „Völkerrecht“. Német fordítás: Bruns és Schmidt-től.) 1929. 147. „Bibliographie.“ Anzilotti különben szintén az államszövetségi felfogás mellett foglal állást.

Az államszövetségi felfogáshoz csatlakozik a Nemzetek Szövetsége Titkárságának Információs Osztályának kiadványa: „A Nemzetek Szövetsége célja és szervezete“. Genf, 1931. 18. l. — A jogi helyzet megjelölésére az „államok társasága“ bizonytalan tartalmú meghatározást használja. Tulajdonképpen azonban az államszövetségi kapcsolatot tartja szemelőtt.

A magyar írók különben egészen sajátos jogi helyzettel bíró alakulatnak tartják a N. Sz.-t. Irk Albert: „Bevezetés az új nemzetközi jogba“. 1929. c. munkájában azt írja: „... sem államszövetség, sem nemzetközi állam, hanem átmenet a kettő között.“ (70. l.) Magyary Géza: „Die internationale Schiedsgerichtsbarkeit im Völkerbunde“. 1922. c. dolgozatában a N. Sz.-t teljesen újfajta államkapcsolatnak tartja, amelynek hasonlóját a multban nem találhatjuk.

Érdekes Weninger felfogása. (l. m. 282. l.) Véleménye szerint a N. Sz.-nek: „egy intenzívebb államkapcsolat (pl. államszövetség) alakjába való tömörítése teljesen felesleges...“ A N. Sz.-t mint egy Uniót kell felfogni, amelynek célja a nemzetközi viszályok lehető békés elintézése és ezenfelül bizonyos kulturális tevékenység kifejtése.

Magyary felfogása adja a helyzet legtisztább képét és közelíti meg legjobban a helyzet valódi ismervét,

Svájc részéről már előzőleg megtörtént és pedig akkor, midőn Svájc elismerte a N. Sz.-nek az államokhoz hasonló statutum-alkotási jogát.

Ez azonban a magánjogi jogalanyiságot csak legfeljebb közvetve érintette.

A svájci szövetséges állammal való viszonylatban két diplomáciai irat jöhet figyelembe a N. Sz. magánjogi jogalanyiségének elbírálásánál.

Nézzük ezeket időrendi sorrendben.

Az első diplomáciai irat a svájci szövetségi Kormányának a N. Sz. Főtitkárságához 1921 július 19-én intézett jegyzéke. E jegyzék a következőképpen hangzik:

„Bár a N. Sz. Pactumának VII. cikke csupán a Szövetség személyzetére és helyiségeire vonatkozik, mégis a gyakorlatban el kell fogadnunk azt, hogy, — ha nem is betű szerint, de legalább is a Pactum szellemének megfelelően, — a N. Sz. igényelheti a maga számára a nemzetközi jogalanyiságot és a jogképességet, és ennél fogva az állammal analóg statutumra van joga.“⁹

Ez a diplomáciai irat, mint a svájci Szövetségi Tanács kommunikációja, igen fontos lépés a N. Sz. magánjogi jogalanyisága jogi szabályozásának.

Ez lényegében nem más, mint a Pactum alapján keletkezett nemzetközi jogalany magánjogi jogalanyiségének a megállapítása.

Ez deklaratív hatályú nemzetközi kinyilatkoztatás, egyben azonban konstitutív hatállyal is bír, mert egész joggal állíthatjuk, hogy a N. Sz. magánjogi jogalanyisága ettől az időponttól datálódik, azaz ebben az időpontban nyert Svájjal szemben nemzetközi jogi elismerést.

A N. Sz.-nek a Pactum alapján történt létesítésével azonban még nem volt megadva az életműködés összes előfeltétele. Ezt azon körülmény is igazolja, hogy még számtalan oly nyitott kérdés maradt, amelynek szabályozása nélkül nem volt lehetséges a jogi aktivitás, mint a svájci állammal kötött későbbi megállapodások elnevezése is mutatja, „modus vivendi“-t kellett teremteni.

Ezek a későbbi megállapodások alkotják a N. Sz.-nek, mint nemzetközi jogi személy magánjogi jogalanyisága rendezésének második és befejező lépését.

⁹ „Bien que l'Article VII. de Pacte de la Société des Nations n'ait traité qu'au Personnel et aux locaux de la Société, il y a lieu d'admettre qu'en application sinon de la lettre, du moins de l'esprit du Pacte, la Société des Nations peut revendiquer, à sa faveur la personnalité internationale et la capacité juridique, qu'elle a droit en conséquence, à un statut analogue à celui d'un État.“

A svájci Szövetségi Kormánynak a „modus vivendi“-ben foglalt kinyilatkoztatása a következő:

„A svájci kormány elismeri, hogy, — mivel a N. Sz.-nek nemzetközi jogalanyisága és jogképessége van, — a nemzetközi jog szabályai értelmében nem lehet azt kifejezett hozzájárulása nélkül a svájci bíróságok előtt perelni.“¹⁰

Ennek a kinyilatkoztatásnak jogi következményeinek bírálata szempontjából igen fontos annak a N. Sz. Tanácsa által 1926. szept. 20-ikán történt elfogadása.¹¹

Nem lehet vitás, hogy a svájci Szövetségi Tanácsnak a N. Sz. Tanácsa által elfogadott idézett nyilatkozata, a N. Sz. Tanácsának elfogadása révén nki. egyezmények erejével bíró megegyezéssé lett.¹²

Ennek kiemelését azért tartom fontosnak, mert itt egy tipikus nki. egyezmény tényálladási elemei forognak fenn. Az egyezményt kötő nki. jogi személy egyrésről a N. Sz., másrésről a svájci Szövetséges Állam.

Tartalmilag is igen érdekes a „modus vivendi“ rendelkezése. Az érdekessége abban van, hogy nemcsak a N. Sz. nki. jogalanyiságának és jogképességének az elismerését tartalmazza, de a N. Sz. számára svájci-juris diktionális immunitást is biztosít.

Ez a juris dictionális immunitas joga a Nkmj-ban csak a külföldi államokat és szuveréneket illeti meg. Ez egyébként logikusan folyik a svájci Szövetségi kormány fennebb idézett első kinyilatkoztatásából, amely a N. Sz.-et a statutum alkotási jog szempontjából az állammal hasonló elbírálás alá veszi és szervei részére a diplomáciai mentességet biztosítja.

Kétségtelen, hogy ez alapon a juris dictionális immunitas szabályait egész logikusan alkalmazhatjuk ide vonatkozólag is, ép úgy, mint a külföldi államokra.

Az említett nknk egyezmény rendelkezése folytán a N. Sz. csak önkéntes alárendelés esetében — és perjog szabályai szerint a Nkmj. jogban azzal egyenlő elbírálást igénylő esetekben, — vonható a svájci bíróságok magánjogi juris dictioja alá.

¹⁰ „Le Gouvernement Fédéral Suisse reconnaît que la Société des Nations possédant la personnalité internationale et la capacité juridique, ne peut être, en principe, selon les règles du droit des gens actionnée devant les tribunaux suisses sans son consentement exprès.“

Communications du Conseil Fédéral Suisse concernant le régime des immunités diplomatiques du personal de la Société des Nations. (C. 555. 1926. V.)

¹¹ L. Journal officiel 1926. okt. szám, 422. l.

¹² Már fentebb is kiemeltük, hogy két nki. jogalanynak valamely speciális jogi érdek rendezése céljából kötött írásba foglalt megegyezése nki. egyezmény képez.

Más lapra tartozik, hogy elvi szempontból mennyiben helyes a N. Sz.-re minden kivételtől mentes formában alkalmazni a külföldi államok teljes juris dictionális immunitási szabályát.

Nem akarok e helyen bővebben a Nkmj.-nak a külföldi államok juris dictionális mentességére vonatkozó tudományos felfogásbeli divergentiájának ismertetésére kitérni.

Mindenesetre helyesebb lett volna azon elvi álláspont elfogadása, amely a külföldi államoknál, — tehát nki. jogalanyoknak az analogia szempontjából szemelött tartott ezen csoportjánál, — különbséget tesz a külföldi állam politikai és magánjogi személyisége között. Így az u. n. jure gestionis végzett magánjogi ügyletkötéseknél nem kellett volna juris dictionális immunitást biztosítani.

Ez a felfogás gyakorlati szempontból sokkal célszerűbb is lett volna és ezenfelül jobban meg is felelt volna a páris-körűli békeszerződések szellemének.¹³

A mondottak alapján kétségtelen, hogy a N. Sz. magánjogi jogalanyiségének forrása a svájci Szövetséges Állammal való viszonylatban a Nkmj.-nak írott jogforrása, egy nki. egyezmény.

Vannak ezzel szemben oly államok is, amelyek tényleges gyakorlat útján ismerik el a N. Sz. magánjogi jogalanyiségét. Így Anglia, Francia-, Német-, Olaszország és Japán. A N. Sz. Londonban, Párisban, Berlinben, Rómában és Tokióban ingatlant bérel és tart fenn.

Ezen magánjogi jogviszonyok folyamányaként a magánjogi jogalanyiség és cselekvőképesség a fent említett államokban sem lehet vitás.

Ez utóbb említett államokban a N. Sz. magánjogi jogalanyiségének elismerése nki. gyakorlaton alapszik. Ez a gyakorlat azonban jogi szempontból több az egyszerű *tényleges* gyakorlatnál. Ezt jogforrási jogalappal bíró, — jogszokássá vált, — u. n. szokásjogi gyakorlatként kell felogni.

Ez a gyakorlat, az azt követő államok részéről egy „*opinio necessitatis*“-on alapuló, kölcsönös kötelezési szándékkal tanúsított egyöntetű magatartásból állapítható meg, ennél fogva jogtételező szokás erejével hat.

A N. Sz. magánjogi alanyiségének jogforrása, e vonatkozásban a szokás, ami mint jogforrás a Nkmj. írott jogforrásával egyenlő jogkeletkeztető hatással van felruházva.

¹³ Ezek ugyanis egyenesen kizárják, hogy az államok kereskedelmi tevékenységük kifejtése közben hivatkozhasanak az állami fenségjogukból eredő mentesséjükre. Így a Versailles-i bsz. 281. cikke; Saint Germain-i bsz. 233. cikk; Neuilly-i bsz. 181. cikk; Trianon-i bsz. 216. cikk.

E réven a N. Sz. magánjogi jogalanyiságát illetőleg egész sajátságos helyzettel állunk szemben. A magánjogi jogalanyiság egy és ugyanazon jogalanyról két különböző jogforrásból származik.

Mindenesetre egy kissé különös dolog, hogy a N. Sz.-nek, mint nemzetközi jogi jogszemélynek, magánjogi jogalanyisága adott esetben a Nkmj. két különböző jogforrásából eredő jogi kvalifikációként jelenik meg.

Lényegében ez azonban nem ellentmondás. Nem szabad szemelől tévesztetni, hogy a jogforrási kötelező erő alapja mindkét esetben a nemzetek közös megegyezése. A különbség csak az, hogy egyik esetben kifejezett, a másokban konkludens magatartás által kifejezésre jutó hozzájárulás formáját ölti fel.

Lényeges különbség mutatkozik a jogforrások egymáshoz való viszonya és konkurrenciája tekintetében a területiális és a Nkm.-jogban.

A területiális jogrendszerekben ugyanazon jogosítvány szabályozása tekintetében nem fordul elő egy és ugyanazon időben érvényben lévő írott és nem írott (szokás) jog. Valamely jog vagy az egyik, vagy a másik jogforrásból deriválódik.

A kettő derogatív hatályú egymás mellettisége lehetséges csak. Az időrendi azonosság kizárja a két jogforrás coexistenciáját.

Más a helyzet a Nkmj. rendszerében. Itt egy és ugyanazon jogosítvány különböző nki. vonatkozásokban fakadhat egyidejűleg írott és nem írott jogforrásból egyaránt. Semmi akadályja sincs ugyanis annak, hogy az érdekelt különböző nemzetek egy és ugyanazon jogosítvány elismerésére vonatkozó akarataikat, részben kifejezett, részben hallgatólagos hozzájárulás formájában nyilatkoztassák ki.

A N. Sz. magánjogi jogalanyiságára vonatkozólag kétségtelen, hogy itt egy Nkmj. jogforrásból deriválódó jogalanyisággal állunk szemben.

Még erősebben domborodik ki a Nkmj.-i jogforrásból eredő magánjogi jogalanyiság a párisi Egyezmények által létesített Alapokról.

Az Alapok, — mint azt látni fogjuk, — egyenesen vagyoni célból létrehozott szociális célvagyonok. Ezeknek életre hívója a szerződő felek megegyezése és így ezen jogi személy létesítője kizárólag Nkmj.-i jogforrás.

A Nkmj.-i jogforrásból deriválódó magánjogi jogalanyiság a mondottak alapján nem lehet vitás. Ehhez képest a jövőben a jogalanyisággal bíró magánjogi jogi személyeknek két típusát kell megkülönböztetni. Lesznek oly kollektívizmuskok, amelyeknek jogi személyisége, (jogalanyisága), egy konkrét állami jogrendszerre támaszkodó jogi minősítés eredménye és lesznek viszont ezzel szemben olyanok is, amelyeknek jogi

személyisége valamely territoriális jogrend jogot edikáló ténykedésétől független nki. jogforrásból fakadó kvalifikáció.

A Nkmj.-i jogforrásból eredő personalitás kérdésének magyarázatánál kettős irányú nehézség van.

Az első nehézség az ily jogi személyek personalitásának a nki. egyezményen kívül álló államok részéről való elismerése körül forog fenn.

Itt a helyzet a következő. Valamely konkrét állami jogrend által megadott jogalanyiség nki. elismerése a jogi személyeknél minden államra nézve a nki. jog általános szabályainál fogva kötelező. Ez a kötelezettség a szuverénítás kölcsönös tiszteletben tartásából folyik. Ez a dogma ma még ilyen vonatkozásban sérthetetlen.

Egészen más azonban a helyzet a Nkmj.-i jogforrásból származó jogalanyiságnál. A szuverénítások tiszteletben tartásának követelménye ily irányban a szerződésen kívül álló államokat egyáltalában nem kötelezi.

A nemzetek közötti megegyezésből, (nki. szerződés, vagy egyezmény) deriválódó jogalanyiség elismerése harmadik, — a megegyezésen kívül álló, — államokra nézve célszerűségi kérdés és nem a nki. jog körébe tartozó jogelvi követelmény.

Kézenfekvő azonban, hogy a megegyezésen kívül álló államok is kénytelenek lesznek az ily jogi személyekkel számolni.

A minket érdeklő A. Alap personalitásának a párisi Egyezményeken kívül álló államok részéről való elismerés kérdését két részre kell osztani.

Először vizsgálni kell a székhely államának, Svájcnak az elismerését, amely eredetileg szintén kívül állt a párisi Egyezményt ratifikáló államok körén. Azután mérlegelés tárgyává kell tenni a teljesen érdektelen, a későbbi Egyezményekkel be nem kapcsolódó államok elismerésének álláspontját.

A székhelyet a párisi Egyezmény rendelkezése értelmében az Intéző Bizottság állapította meg.¹⁴

Az A. Alap „Fonds agraire (*institué* par des Accords de la Haye du 20. janvier 1930.“) név alatt Bernben székel.

A kifejtendő szociális tevékenység folyamányaként az Alapnak egy egész csomó ügyletet kell kötnie a székhely államában. A székhely államának ezek alapján el kellett ismerni az Alap jogi személyiségét.

¹⁴ Ezen jogot az Intézőbizottság számára a párisi Egyezmények III. Egyezményének 8. cikkének utolsóelőtti bekezdése biztosította a következő rendelkezés formájában: „Az Alap székhelyét az Intézőbizottság fogja megválasztani.“

Ez egy külön nki. Egyezményben meg is történt. Ezt az Egyezményt Bernben 1931. aug. 21-én a svájci Szövetséges Állam kormánya, Nagy-Británia Egyesült Királysága és Észak-Írország kormányának, a Francia Köztársaság kormányának, a Magyar Királyság kormányának és Ófelsége Olaszország Királya kormányának kellően meghatalmazott képviselői egy eredeti példányban írták alá, amely a svájci Szövetséges Állam archivumában őriztetik. A szerződő államok részére egy-egy hivatalos másolat szolgáltatott ki.

Ezen Egyezmény célja, hogy a svájci Szövetséges Állam kormánya, miután az 1930. április 28-iki párisi Egyezményeknek az Agráralap létesítésére vonatkozó II. és III. Egyezményeiről szóló okmányt megkapta, azt tudomásul vegye és egyben rendezze a svájci Agráralap jogi helyzetét.

A berni Egyezmény I. cikke, amely az Agráralap jogi személyiségének elismerését tartalmazza, a következőképen szól:

„A svájci Szövetséges Állam Kormánya elismeri az Agráralap jogi személyiségét.“¹⁵

A II. cikk a baseli székhelyt veszi tudomásul: „Az Alap székhelye Baselen van felállítva.“¹⁶

A berni Egyezmény I. cikke újabb bizonyíték oly irányban, hogy az A. alapnak, mint jogi személynek personalitása Svájccal való viszonylatában szintén nki. jogforrásból származik.

Ez a jelenség annál figyelemre méltóbb, mivel az A. alapnak jogalanyisága a párisi Egyezményt ratifikáló államokon kívül álló állam, t. i. Svájc területiális jogrendszerébe, mint egy Nkmj.-i jogforrásból keletkezett jogi személy illeszkedik belé.¹⁷

Svájc később kötött berni Egyezmény alapján Alap jogi személyiségének elismerésére nki. jogi alapon kötelezett államok sorába lépett.

Az a kérdés, hogy vajjon a nki. Egyezmények így kiszélesített körén kívül álló más államok bíróságai is el fogják-e ismerni ezen sajátos jogi helyzettel bíró jogi személy jogalanyiságát. A felelet feltétlenül igenlő.

¹⁵ „Le Gouvernement reconnaît la personnalité juridique du Fonds agricole.“

¹⁶ „Le siège du Fonds agricole est établi à Bâle.“

¹⁷ Ez a konkrét példa is igazolja Lühe álláspontjával szemben fentebb (7. jegyzet) kifejtett azon kifogásunkat, hogy nevezett író a maga szintetikus jogi konstrukciójánál szem elől téveszti a területiális és a nki. jogforrások egymáshoz való viszonyát. A kétféle jogforrás keletkezésének időrendi sorrendjét figyelmen kívül hagyja, sőt egyenesen megfordítja. Először ugyanis nem több területiális jogrendszer hív életre valamely nki. jogi személyt és miután már a többi érdekelt állam jogrendje megadta részére a jogalanyiságot, csak azután illeszkedik be a nki. jog rendszerébe. A konkrét eset, Svájc példája fényesen igazolja, hogy éppen megfordítva szokott lenni a dolog.

A szerződésen kívül álló államok gyakorlatilag csak akkor kerülnek abba a helyzetbe, hogy az A. Alapnak, mint külföldi jogi személynek, jogalanyiságát elismerjék, mikor valamely vonatkozásban saját állampolgáraik érdekeinek védelméről lesz szó. Ekkor saját állampolgáraik jól felfogott érdeke megköveteli az elismerést, és így nem is fognak az elől elzárkózni.

A Nkmj.-i jogforrásból keletkezett jogi személlyel kapcsolatban felmerülő nehézségek második vonatkozása az alkalmazandó jog megállapításának kérdése. Ez a Nkmj.-nak szintén igen fontos feladata.

A nehézséget, — mint arra már ismételten rámutattam, az okozza, — hogy nem létezik egy superétatique jogrend, amelyhez az ilyen új típusu jogi személy jogképessége igazodhatna.

Viszont ezt egy jogi adottságnak kell tekinteni. Jogilag légtüres térben pedig nem létezhetik, nem működhetik egy vagyoni célból alakult magánjogi jogi személy.

Mindezek a körülmények feltétlenül szükségessé teszik ezen új típusú jogi személynek is valamely konkrét állami jogrend uralmi területébe való bekapcsolását.

A tudomány mai állása mellett ez a honosság (nationalitas) ismérve alapján lehetséges. Az újabb nki. jog tudománya ugyanis a honosság jogi és politikai kapcsolatát a fizikai személyek mellett a dolgok bizonyos fajára, (hajók, légi járművek) és a jogi személyekre is kiterjeszti.

A jogi személyek honosságának megállapítása tekintetében a Nkmj.-ban különböző tudományos felfogások vannak. Messze vinne ezeknek e helyen való ismertetése.¹⁸

A különböző felfogások közül a szociális székhely determináló jelentőségén felépülő tudományos nézetet fogadom el. Ez röviden összefoglalva a következő.

Minden jogi személynek a szociális székhely szerint igazodó honossága van. Szociális székhely alatt a központi igazgatás helyét, azaz azon helyet kell érteni, ahol az igazgatóság székel, más szavakkal ahonnan a kérdéses jogi személyt igazgatják.

Minden jogi személy létesítésénél azonban szem előtt kell tartani a szociális székhelyen érvényben lévő törvényeket is. A jogi személyeket ezek betartása mellett kell megalapítani.

Ahhoz tehát, hogy valamely jogi személy honossága létre jöjjön két együttes előfeltétel szükséges, u. m. az alapítási hely törvényeinek (lex constitutionis) betartása és ezenfelül még az is megkívántatik,

¹⁸ Ezen felfogások ismertetése végett utalok „A Jogi Személyek A Nemzetközi Magánjogban“ c. munkám 26. és kl.-ra.

hogy az illető jogi személynek a kérdéses állam területén valódi (és nem fiktív) székhelye legyen.

A jelen esetben ez a szabály egy bizonyos módosulást szenved. Egy nki. jogforrás által életrehívott jogi személynél a *lex constitutionis* a nki. jognak a kollektív szerződésekre vonatkozó szabályainak betartása. A jelen sajátos esetben ezt jelenti az alapítás jogi alakításai betartásának követelménye.

Kérdés, hogy mi a helyzet az Alapoknál.

A Párisi Egyezmény (III. E. 4. cikk) ugyanis az A. Alap megszervezését, igazgatását, valamint képviselőtét egy 4 tagú Bizottságra bizza. Egyben ennek jogkörébe utalja a székhely megállapításának a jogát is.¹⁹

E révén az Intéző bizottság e jogi személy honosságának megállapítása tekintetében elhatározó jelentőségű jogkört nyert.

A baseli székhely meghatározása és ennek a svájci Szövetséges Állam részéről történt elfogadása révén az A. Alap svájci honosságot nyert és ezzel svájci jogszeméllyé lett.

Az alapítási hely törvényének betartására vonatkozó Nkmj.-i szabályt az adott helyzet sajátosságánál fogva akként módosítja a Svájccal kötött berni Egyezmény, hogy e, most már svájci honosságú jogi személynél *lex constitutionis* gyanánt a Párisi Egyezményeket ismeri el.

A berni Egyezmény az Alapnak, mint jogi személynek szociális tevékenységét szabályozó jogszabályként első sorban a párisi Egyezmények rendelkezéseit jelöli meg. Ezzel szemben a svájci jog csak *suppletorius* jogszabály szerepét tölti be.

Az E. III. cikke a következőképen rendelkezik:

„A svájci Kormány elismeri, hogy az agrár Alap célja, alapítása, szervezete, igazgatása és felszámolása az 1930. április 28.-iki párisi Egyezmények által van meghatározva és szabályozva.

A svájci jog rendelkezései csak kiegészítő minőségben fognak alkalmazást találni, de csak amennyiben nem lesznek ellentétben a mondtott Egyezményekkel.²⁰

Az Alap jogi ténykedéséből felmerülhető magánjogi jogviták elbírálásának kérdésénél különben levonja Svájc a svájci honosság Nkmj.-i konzekvenciáit.

¹⁹ III. E. 8. cikk.

²⁰ „Le Gouvernement Suisse reconnaît que l'objet, la constitution, l'organisation, la gestion et la liquidation du Fonds agraire sont déterminés et régis par les accords de Paris du 28 avril 1930.

Les dispositions du droit suisse s'appliqueront à titre supplétif en tant qu'elles ne seront pas en opposition avec les dits accords.“

A Szövetségi Tanácsnak a kantoni Tanácsokhoz küldött értesítéseiből ez világosan kitűnik. Ezekben világosan le van szögezve, hogy a létesülő jogviszonyokat a svájci jog alapján a svájci bíróságok fogják elbírálni.

Ez jogi nyelven annyit jelent, hogy ezen jogi személyek a honosság révén a svájci jog uralmi körébe kapcsolhatnak be.²¹

Az Alap magánjogi jogalanyiségének ismertetése után térjünk át az Alap perjogi jogképességének vizsgálatára.

Általános szabályként bocsáthatjuk előre, hogy a magánjogi jogképesség elismerésével összeesik a perbeli jogképesség megadása is.

Ez azon kohézióból folyik, amely a magánjogi doktrína szerint a magán és perjogi jogképesség között fennáll.

A Nkm.j. is azt tanítja, hogy az önálló jogi személyiséggel bíró jogi személy perbeli jogképessége önmagától értetődő dolog. Ennek dacára azonban igen gyakori a nki. jogéletben, hogy szerződő álla-

²¹ A Svájccal kötött berni Conventio az Alap jogi helyzetének ismerete szempontjából igen fontos jogi rendelkezéseket tartalmaz az adó- és illetékügy rendezése tárgyában is. (V., VI., VII. cikkek.)

Svájc az Alapnak igen széleskörű adó-, illeték- és tarifakedvezményeket biztosít.

Adó-, illeték- és díjzabásmentességet élveznek: az Alapok alapítási okmányai ügyiratai; kötvényei; azoknak szelvényei; az Alap tőkéje; tartaléka; vagyona; letéti jei; követelései; minden jövedelme; a címletek nem Svájcban lakó felekkel kötött tulajdonátruházásai; üzleti elszámolások. Mentések továbbá az Alapok felosztására vonatkozó okiratok és a jogosítottak számára történő átutalások.

Ezen mentességek mindennemű, bármely hatóság által kivetett és beszedett jelen és jövődöbeli adókra vonatkoznak.

Fenntartja azonban a maga számára Svájc az Alapon kívül álló más, Svájcban lakó személyek megadóztatásának jogát.

Bélyeg- és illetékkötelesek továbbá a svájci piacon forgalomba hozott kötvények és azok kamatai. (IV., V. cikkek.)

Mentesíti továbbá a berni Conventio minden közigazgatási kényszer rendszer alá: az Alap vagyonát; javait; üzleti tevékenységének folyamányát képező átutalásokat.

Ezek úgy békében, mint háborúban, mentések a következő kényszerrendszabályok alól: rekvirálás; zár alá vétel; zálogolás; elkobzás. Nem hozhatók ezenkívül a külföldről jövő vagy oda irányuló fizetéseket megnehezítő vagy megakadályozó tiltó vagy hasonló korlátozó rendelkezések. (VI. cikk.)

Ezen felsorolt mentességeknek nemcsak a pénzügyi vonatkozásai igen fontosak, de azokból igen jelentős jogi következtetéseket is vonhatunk le.

Midőn Svájc, a székhely révén most már svájci honosságot nyert, ezen magánjogi jogiszemély számára a fenti nagyfontosságú kedvezményeket, mentesség formájában biztosította, ezzel részlegesen felfüggesztette a maga felségjogát is.

E révén az Alapot, mint magánjogi jogi személyt, bizonyos közjogi attribútumokkal ruházta fel.

Ezen intézkedés rációja világos. A honi állammá lett Svájc az adók territorialitásának nki. elvét jelen rendelkezések révén áttörte. Tette ezt azon célból, hogy az Alapnak nki. rendeltetéssel bíró célvagyonát nem akarja a saját állama számára: kirótt közszolgáltatások révén csorbítani, nem akarja azt rendeltetésétől elvonni.

Másoldalról viszont igen fontos az államfenségi jog épségben tartása szempontjából a bírói felségjog kifejezett fenntartása, a svájci bírósági jurisdictio épség

mok fizikai és jogi személyeik perbeli jogképességének elismerését nki. egyezmények útján még külön is biztosítják. Ez a jelenség ismétlődik meg a jelen estben is.

A párisi Egyezmények idevonatkozólag szintén kifejezett rendelkezést tartalmaznak. A II. E. I. cikke akként intézkedik, hogy azon agrár perekben, amelyeket a magyar állampolgárok a Trbsz. 250. cikke alapján 1930. évi január 20-át megelőzőleg a három utódállam (Románia, Csehszlovákia, és Jugoszlávia) ellen a V. D. Biróságok előtt megindítottak, az alperesi felelősséget kizárólag az Agráralap fogja viselni.

Ez nem egyéb, mint ezen jogi személy perbeli jogképességének Nkmj.-jogforrássra támaszkodó elismerése. Itt tehát egy Nkmj.-i jogforrásból eredő perbeli jogképességről van szó.

A perbeli jogképesség külön kiemelésének egyébiránt meg van ez esetben a maga külön oka.

Ez pedig az, hogy a külön kiemelt perbeli jogképességhez, az E. további messzemenő jogi következményeket fűz.

Egy nki. jogforrásból eredő perbeli jogképesség szintén jogi szingularitás. Ide vonatkozólag rendszerint az a helyzet és szabály, hogy a perbeli jogképesség jogi alapja valamely territoriális jogszabály jogforrása és nem Nkmj.-i jogforrás.

A territoriális jogforrási bázison nyugvó perbeli jogképességet azután a Nkmj. elismeri, ami által az nki. jogilag elismert perbeli jogképességgé lesz.

ben tartása révén.

A svájci bíróságok jurisdictiójának kimondása nemcsak az alkalmazandó jog bizonyos vonatkozásbani megrögzítését és a perbeli jogképesség kimondását jelenti, de egyben egy igen nagyfontosságú jogelvi szempontot hoz kifejezésre.

Ez lényegében nem más, mint az Alap tiszta magánjogi personalitásának az elismerése.

Említettük fentebb, hogy a N. Sz. mint közjogi jellegű nki. jogi személy Svájcban jurisdictionális mentességet élvez (I. 14. l.) és csak önkéntes alárendelés alapján, — kifejezett hozzájárulásával, — lehet a svájci bíróságok előtt perelni. Ezzel szemben a két jogi személy eltérő jogi helyzetére mutató különbség az, hogy az Alap Svájc-részéről teljesen a magánjog elvei szerint igazodó jurisdictionális elbánásban részesül.

Igen jellegzetes, hogy az Alap magánjogi öncélúságát honorálva a berni Conventio csak annyiban ruhazza fel az Alapot közjogi attributumokkal, amennyiben az feltétlenül szükséges, egyebekben a magánjogi personalitás összes konzekvenciáit fenntartja.

Az az eltérő elbánás, melyben a Svájcban széklő ismertett két nki. jogi személy, ú. m. a N. Sz. és az Agráralap, Svájc-részéről a jurisdictio kérdésében részesül, élesen elénk tárja a kétféle jogi személy personalitása tekintetében fennálló különbséget. Míg ugyanis az egyik esetben a közjogi personalitás összes következményeit megtaláljuk, addig a másik esetben, az Agráralapnál, a magánjogi personalitást a jogi elbánás különbözőségét is kifejezésre juttatja.

Vizsgáljuk közelebbről az A. alap perbeli jogképességét.

A nki. jogforrásból eredő perbeli jogképesség az A. alapot a székhelye szerint igazodó honi államában, — Svájcban, — de külföldön is (tehát nki. vonatkozásban is) megilleti. A szövetségi Tanácsnak a *jurisdictio* kérdésében fentebb ismertetett állásfoglalása tehát teljes összhangban van a Nkmj. általános szabályaival.

Az A. alap perbeli jogképességének nemcsak passzív oldalát, az u. n. alperesi jogképességet, de az aktív oldalát is, az u. n. felperesi jogképességet is el kell ismerni *dacára, hogy az E. kifejezetten csak alperesi jogképességről beszél.*

A felperesi jogképesség elismerését a gyakorlati élet követeli meg. Ez nélkülözhetetlen, mert az új jogi személy szervei számtalan forgalmi ügyletet kötnek. Az ezekből előálló jogok perjogi érvényesítése céljából a felperesi perbeli jogképesség nem nélkülözhető.

A Nkmj. általános szabályai értelmében sem lehet vitás, hogy az A. alapnak, mint jogi személynek, meg van a perbeli jogképessége, mert ez minden jogi személyt megillet.

Ez esetben azonban az a figyelemre méltó jelenség, hogy Nkmj.-i jogforrás kifejezett rendelkezéseire támaszkodó *perbeli jogképességgel* állunk szemben.

Kérdés, hogy áll a dolog a *perbeli cselekvőképességgel*.

A perbeli cselekvőképességnek nki. vonatkozásban két oldala van, u. m. az székhely szerint igazodó hazai (intern) perbeli cselekvőképesség és a nki. viszonylatu nki. perbeli cselekvőképesség.

Nézzük először a perbeli cselekvőképesség intern oldalát. A jogi személyeknek honi joguk területén feltétlenül meg van a perbeli cselekvőképességük. Ez mint a magánjogi cselekvőképesség perjogi megnyilvánulása nem hiányozhatik. Jóllehet a perbeli cselekvőképesség nem esik teljesen össze a magánjogi cselekvőképességgel, mindazonáltal a perjog tanításai értelmében a perjogi cselekvőképesség az általános szerződő képességnek folyománya és kísérő jelensége.

E tételből az következik, hogy a magánjogi cselekvőképesség primordiárius kérdése a perjogi cselekvőképességnek. Ennélfogva a jogi személyek magánjogi cselekvőképességének kérdését kell előbb eldönteni.

A jogi személyeknek meg van a magánjogi cselekvőképessége. Az idevonatkozó szabály a következőképen szól: A jogi személyeknek nemzeti törvényeik szerint elbírálandó cselekvőképessége van. A cselekvőképessége *mérve* azonban a jogi személyek szervezeti szabályaihoz igazodik.

Közelebbről a tételt akként szokás formulázni, hogy a jogi személyeknek a szervezeti szabályaik által körülhatárolt cél szempontjából determinált cselekvőképessége van.

A magánjogi cselekvőképességnek ez a körülhatároltsága a perbeli cselekvőképesség terén is érezteti a maga hatását, úgy, hogy a jogi személyek perbeli cselekvőképességét is csak e speciális korlátokon belül ismerhetjük el.

Ezek szerint a jogi személyek *intern perbeli cselekvőképességére* a szabály világos.

Az Alap *intern perbeli cselekvőképességének* megléte ezen szabályok szemelött tartása mellett nem kétséges.

Nézzük a perbeli cselekvőképesség *nki. jogi vonatkozását*. Az a kérdés közelebbről, hogy a Nkmj. mennyiben ismeri el egy *külföldi jogi személy* magán és perjogi cselekvőképességét.

A Nkmj. szabályai értelmében a *külföldi jogi személyeknél* is meg van a cohesio az általános magánjogi cselekvőképesség és perbeli cselekvőképesség között.

A Nkmj.-ban a *külföldi jogi személyek magánjogi cselekvőképességére* a következő szabályt találjuk. A hazája joga szerint cselekvőképességgel bíró *külföldi jogi személyt* nki. vonatkozásban is megilleti a cselekvőképesség. Természetesen a *külföldi jogi személy cselekvő képessége* tekintetében is érvényesül a specialitas elve, illetve korlátja. Éppen erre való tekintettel a *külföldi jogi személyek cselekvőképességét* szintén csak szervezeti szabályaik korlátjai között ismeri el a Nkmj. és pedig a honi törvényeik által megadott mérvben.

Az a kérdés, hogy a Nkmj. *a magánjogi cselekvőképességre vonatkozó ezen szabályát lehet-e a perbeli cselekvőképességre is alkalmazni*.

A Nkmj. idézett tétele a perbeli cselekvőképességre is vonatkozik, ami azt jelenti, hogy hazája joga szerint perbeli cselekvőképességgel bíró *külföldi jogi személyeknek* nki. viszonylatban is meg lesz a perbeli cselekvőképessége.

Van azonban ezenfelül a *külföldi jogi személy perbeli cselekvőképessége* elismerésének egy speciális nki. jogi korlátja is, amely különben az általános magánjogi cselekvőképességnek is Nkmj.-i korlátját képezi, az u. n. közrendi korlát.

A közrendi korlát a nki. jogban azt jelenti, hogy mindannyiszor meg kell tagadni a *külföldi jogi személy magán*, — és vele együtt perbeli, — cselekvőképességének az elismerését, valahányszor az ellenke-

zik az elismerő állam közrendjével, amikor annak elismerése ellentétben állana az ott dívó erkölcsi felfogással, vagy az érvényben lévő törvények céljával.

A közrendi korlát a Nkmj. egész területén érvényesülő tilalmi szabály, amelyet e vonatkozásban sem szabad szem elől téveszteni.

A Nkmj. fennebb vázolt szabályait az A. alapra alkalmazván azt mondhatjuk, hogy ennek mint a párisi Egyezmény által létesített jogi személynek, meg van a perbeli cselekvőképessége és pedig ugy intern, mint nki. vonatkozásban.

A Nkmj. szabályaiból az A. alap perbeli jog- és cselekvőképességére levezetett fennebbi megállapítást alátámasztják és konzekvenciáiban is tovább építik az Egyezmények azon rendelkezései, amelyek az új jogi személy perbeli jogállását a perjog összes konzekvenciájával ellátott perbeli jogi helyzetté teszik.

A II. Egy. 3. cikke ugyanis akként rendelkezik, hogy az Egy. rendelkezési körébe bevont, az I. cikkben meghatározott perekben, (ezek az időbelileg korlátozott agrárperek) az utódállamok (Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia) ellen benyújtott kereseteket: „hivatalból az Alap ellen benyújtott kereseteknek kell tekinteni.“

Az A. alap perbeli jogállását szabályozó jogi rendelkezések közül a felelősség teljes mérvű viselése szempontjából külön is ki kell emelni a II. Egyezmény III. cikk 2. bekezdését, amely a marasztalás jogkövetkezményeit imperatív rendelkezés formájában teljes mértékben az A. alapra hárítja és elrendeli, hogy: „az ítéleteket kizárólag ezen Alap ellen fogják a bíróságok meghozni és marasztalás esetén végrehajtani.“²²

Sőt tovább menőleg az Id. Egy. említett cikke a marasztaló ítéletnek az utódállamokkal szemben egyenesen liberáló hatást biztosít és kimondja, hogy az említett pereket illetőleg (agrárperek) Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia „minden jelen és jövőbeli felelősség alól fel van mentve.“

E cikk perjogi joghatásokkal és jogkövetkezményekkel is erősen körülbástyázza az utódállamokat liberáló adósság-átvállalás összes jogi konzekvenciáit. Perjogi szempontból két körülmény biztosítja ezt a liberáló joghatást, először, hogy a kereseteket hivatalból az Alap

²² Az V. D. Bíróságok által hozott ítéletek azonban csak az agrárperekben szólnak az A. Alap ellen.

Egyéb perekben a V. D. Bíróságok ítéletei továbbra is az érdekelt államok ellen hozatnak.

Ezt a körülményt a helyzet teljes megvilágítása céljából külön is le kell szögezni.

ellen benyújtottnak kell tekinteni és másodsor, hogy a marasztalás és az ítéletek végrehajtása csak az Alap ellen foglalhat helyet.

E perjogi rendelkezés az anyagi magánjog szempontjából két fontos rendelkezést tartalmaz, u. m. tartozás-áthárítást és egyidejű liberáló joghatást, amely utóbbi nemcsak a jelenlegi, de az összes jövődöbeli kötelezettségekre is vonatkozik.

Ha ezen rendelkezést az A. alap szempontjából mérlegeljük, ez egy Nkmj.-i jogszabályi rendelkezésen alapuló tartozás-átvállalás.

Álljunk meg ezen felette érdekes jogi rendelkezés mellett.

A magánjogok rendszerében általában kétféle tartozás-átvállalást szokás megkülönböztetni, u. m. önkéntes és törvényi alapon nyugvó (szerződési és törvényi) tartozás átvállalást. A területiális magánjogok rendszerében a rendszerinti típus az önkéntes tartozás-átvállalás, míg a törvényi tartozás áthárítás egészen speciális és sporadikus jelenség.

Ez utóbbi egészen kivételesen akkor fordul elő, midőn ennek szükségét a forgalmi élet különleges követelményei indokolják. A forgalomban ugyanis néha harmadik személyek érdeke egyenesen megkívánja, hogy vi legis, a felek akaratától függetlenül, álljon be successiónális hatás.

E jogi típus megfigyelésénél az a jellegzetes, hogy a törvényi tartozás átszállás mindig úgy jelentkezik, mint a jogokban való utódlás kísérő jelensége. Tisztán csak tartozás átszállás, a területiális jogrendszerekben vi legis nem foglal helyet.

Már e vonatkozásban is tehát egészen különös és sajátos az A. alap tartozás átvállalásának jogi konstrukciója, mert itt a jogosítványokban való utódlás nélkül, kizárólag csak a tartozásokban való utódlásról van szó és pedig oly formában, hogy ennek jogalapja a nki. egyezmény rendelkezése, tehát a Nkmj.-nak egy jogforrása. E révén itt a jogszabályi tartozás átszállás esetével állunk szemben.

Azon állításunk igazolására, hogy a magánjogi jogrendszerekben a vi legis helyt foglaló utódlás a jogokban és kötelezettségekben való együttes utódlás jogi konstrukciója mellett szokott előfordulni, vizsgáljuk hazai jogrendszerünk idevonatkozó rendelkezéseit.

Hazai jogunk csak egész szűk körben ismeri a magánjogi kötelezettségeknek törvényi rendelkezésen alapuló átszállását, úgy azonban, hogy ez rendszerint a jogokban való utódlás kísérő jelenségként fordul elő.

Két példára hivatkozhatunk. Az egyik a Kt. 484. §-ában szabályozott eset. Az idézett törvényszakasz elrendeli, hogy, — ellenkező meg-

állapodás híjján, — a biztosított dolog tulajdonának, illetve a tárgyhoz való érdekek a szerződés tartama alatti megváltozásának folyamánként a biztosítási szerződésből származó *jogok és kötelezettségek* az új tulajdonosra szállanak át.

Jellegzetes a mi szempontunkból az, hogy a tartozás átszállás ez esetben is egy teljes utódlási joghatás keretében foglal helyet.

Másik eset, amelyre hazai jogunkból hivatkozunk, az 1908. LVII. t. c.-nek az üzletátruházással kapcsolatos rendelkezése, ahol törvényi alapon helyt foglaló tartozás átszállásról van szó.

Az id. t. c. I. §-a kimondja, hogy aki kereskedelmi üzletet szerződés útján vesz át, felelős az átruházónak az átvétel esetén ismert, vagy a rendes kereskedő gondosságával megtudható kötelezettségeiért.

Két körülményt kell kiemelni. Először, hogy a törvény itt szintén teljes utódlási határról beszél, másodsor, hogy a vevőként felelősséggel tartozó új adós mellett továbbra is fennmarad a régi adós felelőssége. Az új adós felelősségének nincs a régi adóssal szemben expromittáló hatása. A tartozás átvállalásának itt felelősséget kulmináló hatása van, és nem, — mint az A. alap esetében, — liberáló, (expromittáló) jogkövetkezménye.

A tartozás átszállás törvényi eseténél normáltípus a teljes jogutódlási hatás.

Más a helyzet a párisi Egyezmény idevonatkozó rendelkezései értelmében. A régi adósok, — (az utódállamok), — helyébe lépő új adós, — (az A. alap,) — felelőssége itt kizárólagos.²³

Ez esetben is jogforrási (Nkmj.-i) alapon nyugvó tartozás átszállásról van szó. Teljesen sajátos és asszimmetrikus azonban, hogy itt az utódlási hatás merőben egyoldalú, tisztán csak passív.

Ismételni kell tehát, hogy a magánjogban uralkodó általános elvekkel harmonizáló, szimmetrikus jogi képlet az lenne, hogy törvényi (jogforrási) alapon kizárólag csak tartozás átvállalás nem foglalhat helyet, mivel annak rend- és szabályszerinti jogalapja a jogügylet (szerződés).

Teljesen szokatlan továbbá a magánjogi doktrinákban az is, hogy tartozás átszállás jogalapja egy neki. Egyezmény, — tehát egy Nkmj.-i jogforrás, — legyen.

Szabványos és rendes a jogszabályon nyugvó tartozás átszállás jogi típusánál az, hogy ez kizárólag területiális jogi bázison nyugszik.

A jövőben a magánjogi tartozás átszállás eseteit jogalap szem-

²³ II. E. II. és III. cikke.

pontjából 3 csoportra kell osztani, és meg kell különböztetni szerződési, törvényi és nki. egyezményen (nki. jogforráson) nyugvó adósság átszállást

A Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia helyébe új adósként belépő A. alap felelősségének terjedelmét illetőleg szintén egészen sajátos, — és az általános anyagi magánjogi elvektől merőben eltérő, — jogi konstrukciót találunk a II. Egyezményben.

Az adósként belépő A. alap fizetési kötelezettsége aránylagosan redukált. A II. E. 6. cikke úgy rendelkezik, hogy az Alap „a hozott ítéletekben megnevezett igény jogosultak számára csupán az Alapnak rendelkezésére álló összeget meg nem haladó mérvű, *aránylagos* felosztást foganatosít.”

Az aránylagos kielégítés módozatait az Alap Intézőbizottsága által meghozandó szabályzat határozza meg. Az aránylagos fizetésnek az Alapra nézve teljesen liberáló hatása lesz, ami az igény jogosultakra nézve jogelkobzó hatást von maga után.²⁴

Mivel ez a jogosítottak oldaláról jogfosztást jelent, a legsúlyosabb kifogás alá esik. Ez nem más, mint egy magánjogi kártérítési igény részleges konfiskációja, ami elvi szempontból felette aggályos jelenség.

Semmi szín alatt nem lehet egy nki. egyezménynek, — mint Nkmj.-i jogforrásnak, — egyesek magánjogaira jogfosztó hatást maga után vonó jogtételező ereje.

Egyébként is a kártérítési kötelezettség magánjogi dogmája szent és sérthetetlen. Ehhez nem szabad romboló kézzel hozzányulni, mert ez az egész vagyoni jog alapbázisa. A magánjogokat jogsértés ellen egyenesen ez védi.

Az Egyezmény idézett rendelkezése azonban még egy más szempontból is felette aggályos. Az Egyezmény ugyanis a szerzett jogoktól való megfosztás igen veszedelmes talajára lép és ezzel megsérti a Nkmj. egyik alaptételét, nevezetesen a szerzett jogok tiszteletben tartásának jogelvét.

Teljesen szokatlan mindentől eltekintve a magánjogi rendszerben az adós aránylagos fizetése révén való teljes liberálódása.

A szimmetrikus megoldás az, hogy az adós az aránylagosan redukált fizetés révén nem szabadul egyszersmindenkorra meg a további teljesítési kötelezettség alól. A ki nem elégített tartozás későbbi behajtásának semmi jogi akadálya nem lehet.

Vegyük pl. a magyar jogból a csőd tv. (1881. XVII. t. c.) 238.

²⁴ II. E. VI. cikk. ut. bek.

239. §§-ait. Az adós kötelmi felelőssége a ki nem elégitett tartozása tekintetében a csőd lebonyolítása után is fennmarad.

De nézzük a szerzett jogok kérdését. A szerzett jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség a Nkmj.-nak egyik alapvető szabálya. A Nkmj. ugyanis azt tanítja, hogy a szerzett jogok sérthetetlenségének tana imperium változás esetében még fokozottabb mérvben érvényesül.

Terület cessio esetében azért a legerősebb a szerzett jogok védelme, mivel a jogosítványok alanyai saját akarat elhatározásukon kívül jutnak olyan helyzetbe, hogy idegen szuverénítású jogterületen kell jogaikat érvényesíteni.

A Tbsz. 232. cikke is ezt a Nkmj.-i elvet honorálta, midőn kivette az utód államok számára egyébként megengedett kényszer rendszabályok hatálya alól a magyar állampolgároknak, illetve a magyar állampolgárok által ellenőrzött társaságoknak, a volt osztrák—magyar Monarchia területén fekvő javait, jogait és érdekeit.

Mi történik most ezzel szemben?

A párisi Egyezmény II. E. VI. cikkének idézett rendelkezései egyszerűen félretolja ezt az elvet. A jogaikban sértett egyének szerzett jogainak sérelmével a Tbsz.-ben vállalt kötelezettséget egy későbbi nki. egyezmény alapján hatályon kívül helyezik.

Ez az eljárás a szerzett jogok tiszteletben tartására vonatkozó Nkmj.-i elven igen veszedelmes rést üt.

Ezenkívül a redukált aránylagos kielégítés elvének kimondása érdemben is súlyos kifogás alá esik. Egyáltalában nem szerencsés az aránylagos kielégítés elvének a Nkmj. rendszerébe való beillesztése. Az aránylagos teljesítés által való liberálódás a területi jogrendszerekben is csak kivételes és rendkívüli esetekben fordul elő.

Az aránylagos teljesítés egész kivételes jellege mellett bizonyít az a körülmény, hogy ezt hazai jogrendszerünk is csak két esetben biztosítja az adós számára u. m. kényszeregyezés és csőd esetében. Ezt a kivételes elbánást mindkét esetben az adós teljes vagyoni leromlása indokolja.

Vizsgáljuk, hogy a redukált aránylagos teljesítési kedvezménynek melyek a magánjogi előfeltételei és nézzük, hogy mennyiben vannak azok meg az A. alapnál.

Az adós aránylagos teljesítési jogának alapfeltétele az adós vagyoni leromlottsága. Az aránylagosan redukált teljesítés megengedése által a törvény a fizetőképességét veszített adóst a hitelezők számlájára szanalja, azért, hogy újabb gazdasági aktivitásra képessé tegye.

Az aránylagos fizetési kedvezmény megadásának azonban az a fel-

tétele, hogy az adóst a fizetőképтелenség beállta tekintetében semmi-nemű vétkesség vagy rosszhiszeműség ne terhelje. Ezeknek fennforgása kizárja az aránylagos fizetésre való jogot.

Vizsgáljuk, hogy az A. alapnál mennyiben forognak fenn ezek az előfeltételek.

Mindenek előtt meg kell állapítani, hogy a tulajdonképpeni adósok, — Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia, — fizetőképessége meg van. Legalább is azt senki kétségbe sem vonta. Az adós gazdasági leromlottsága, mint az aránylagos redukált fizetési jogalap feltétele tehát hiányzik, illetve csak oly mérvben van meg, mint Európa bármely más államában.

Igen veszélyes a jogrendszerbe beiktatni azt a tételt, hogy az adós teljesítési kötelezettsége akként csökkentessék, hogy a régi teljes fizetőképességgel bíró adós helyébe egy korlátolt fizetési képességű adóst állítsunk be a hitelezők akarata ellenére, és pedig, — mint az a jelen esetben történt, — egy nki. kényszer hatása alatt létesült lemondás alapján. Itt a kényszer épúgy elítélendő erőhatalom, mint a nki. jog bármely más terén és feltétlenül elkerülendő, mert súlyos támadást mér a nki. jogszabály jognormai jellegére. Ezt tehát a nki. jog szempontjából a legteljesebb mértékben kárhóztatnunk kell.

Nézzük, hogy jelen esetben miként áll a dolog az adós aránylagos fizetési jogát indokoló vétlenség kérdésével, ami az aránylagos fizetési jognak szintén alapfeltételét képezi.

A konkrét esetben a véletlenség egyenes ellentétét, a szándékosságot, a jogtalan magatartást állapíthatjuk meg.

Az A. alap fizetési kötelezettségét életrehívó kártérítési kötelezettség szülője, az átvállalt tartozás adósainak, — az utódállamoknak, — nki. jogellenes magatartása, t. i. a Trbsz.-ben vállalt szerződési kötelezettségének a megszegése.

Nem lehet vitás ugyanis, hogy Románia az optáns kérdéssel kapcsolatosan, a Trbsz. 250. cikkével ellentétben álló kisajátítások révén nki. szerződésből eredő kötelezettségsértést követett el.

Nem akarom azon kérdés igazolása végett, hogy Románia a Trbsz. 250. cikkét megsértette, az egész optánsper vitaanyagát ismételten felidézni. A magyar álláspont igazolása tisztán áll.

Semmiesetre sem vitás azonban, hogy idegen tulajdonnak teljes kártérítés nélkül történt kisajátítása jogellenes eljárás; és mint ilyen ellenkezik a Nkmj. általános alapelveivel és a nki. jog gyakorlattal.

Az ily eljárás jogtalanosságát, illetve a nki. jogba ütköző votát, egész határozottan és szabatosan kifejezésre juttatta a hágai Á. N. B. a len-

gyelországi német telepesek hasonló peres ügyében, a VII. és VIII. sz. ítéleteiben.

Idegen állampolgárok tulajdonának megfelelő kártérítés nélkül való kisajátítása mindenesetre oly jogtalan eljárás, amely kártérítési kötelezettséget von maga után.

Az ezzel ellentétes magatartás szöges ellentétben áll a Nkmj. jog következő két alapelvével, t. i. a magántulajdon sérthetetlensége és a szerzett jogok tiszteletben tartásának követelményeivel.

Románia, — és vele együtt az utódállamok, — eljárása oly nki. jogellenes magatartás, amely egyben a szerződészegés tényálladáki elemeit is magában hordja. Ez pedig a nki. jog cogens jogszabályába ütköző eljárás.

A jog etikájával merőben ellentétes ily körülmények között az, hogy egy vállalt nki. szerződési kötelezettség megszegése jogalapul szolgáljon aránylagos fizetési kedvezmény megadására.

Röviden összegezve az eddig előadottakat, azt mondhatjuk, hogy az A. alap aránylagosan redukált fizetési kötelezettségét inauguráló fentebb említett rendelkezések jogi szempontból két tekintetben is elhibáztak.

Egyrészt mert homlokegyenes ellentétben állanak az adós aránylagosan redukált fizetési kötelezettségének általános jogelvi szabályai-val, másrészt mivel a Nkmj.-nak a szerzett jogok tiszteletben tartására vonatkozó jogszabályainak a félretolását jelentik.

Végül azonban ezeken kívül még azért is aggályos ez, mert egy vállalt kétoldalú nki. szerződésen alapuló kötelezettség alól való részleges feloldás, amelyhez a jogositott a nki. erőhatalmi helyzet kényszerítő ereje folytán kénytelen volt hozzájárulni. Itt egy magánjogi követelésről való lemondás létrejöttének körülményei a vis compulsiva erejével ható jogi jelenségre utalnak.

Ez a megoldás annál inkább is lehetetlen, mert *ugyanazon jogsértő magatartás, ugyanazon kötelezettekkel szemben, az esetek bizonyos csoportjában aránylagosan redukált, másokban teljes kártérítési kötelezettséget hív életre. Tudvalevő ugyanis, hogy az A. alap felelőssége csak a perek egy bizonyos fajára, az ú. n. agrárperekre terjed ki, és az aránylagosan redukált fizetési kötelezettség is csak ezekre vonatkozik.*

Vannak egyéb ingatlankisajátítás iránt indított perek, amelyek a II. E. Függelékében „B/3“ a. csatolt levélváltásból kitűnő értelmezés szerint²⁵ nem tartoznak az A. alap ellen menő perek csoportjába.

²⁵ L. dr. Sebestyén Pál, i. m. 159. l.

Ilyenek az egyes egyházi javadalmasoknak és testületeknek Cseh-szlovákiában fekvő ingatlanai iránt indított perei és ezenkívül a magyar állampolgársággal bíró főhercegeknek az utódállamok (mindhárom kisentente állam) területén fekvő ingatlanaira vonatkozólag indított perek.

Az agrárperek körén kívül eső kártalanítási pereknek van a mondottakon kívül még egy másik csoportja is, t. i. azok a perek (pl. a köztisztviselői fizetések iránt indított perek), amelyeknek kielégítési alapja gyanánt a IV. E., az ü. n. B. alapot létesítette.

Külön ki kell emelni, hogy ennek a fizetési kötelezettsége nem aránylagosan redukált.

A szűkebb értelemben vett agrárpereken kívül eső perekre nem alkalmazhatók az Egyezményeknek az A. alapra vonatkozó rendelkezései, mert ezek a perek nem szállnak át az A. alapra, de kizárólag az illető érdekelt államok ellen folynak továbbra is, illetve azok ellen kell azokat megindítani.

A kártérítési kötelezettség e két különböző mérve és terjedelme, — a jogalap és kötelezett alanyok azonossága mellett, — jogi szempontból a legteljesebb ellentmondás. Ily megoldás lehet a politikai viszonyok nyomása által diktált kényszerűség, de jogi torzszülött.

A kártérítési kötelezettség realizálása az Egyezmény értelmében akként történik, hogy a felosztás módozatait az Intézöbizottság szabályzata határozza meg.²⁶

Ezt a megoldást nyilván azért kellett az Egyezménybe beiktatni, mert csak így lehetett azt biztosítani, hogy az igényjogosultak legalább redukáltan aránylagos kártalanításhoz hozzájutnak.

Jogi szempontból ez az elgondolás sem szerencsés. A felosztás módozatainak az Intézöbizottság jogkörébe utalása nem helyes, mert ez tulajdonképpen bírói funkció körébe eső ténykedés.

Ez a rendelkezés módosítólag hat a V. D. Bíróságok működésének érdemi részére, azoknak bírói funkcióját mintegy deklasszifikálja. A V. D. Bíróságok szerepe e révén lényegében egy arányszám-kijelölő ténykedéssé lesz. Ez annyiban esik kifogás alá, mert ez a V. D. Bíróságok határozatának ítéleti jellegét absorbeálja.

A helyzet a maga egészében az lesz, hogy a V. D. Bíróságok és az Alap Intézöbizottságának együttes megállapodása eredményeként kialakuló sommás eljárás dönti el a kártérítés megszabásának a mikéntjét.²⁷

²⁶ III. E. 6. cikk.

²⁷ II. E. VIII. cikk.

Ezen eljárás során a V. D. Bíróságok az Alap Int. Bizottságának képviselőjével az ingatlanok értékére bizonyos előre meghatározott kategóriákat állítanak fel. A V. D. Bíróságok funkciója lényegében csak abban merül ki, hogy a peresített ingatlanokat ezen kategóriák valamelyikébe besorozzák. Az Int. Biz. azután ehhez képest kifizeti a kártalanítási összegeket.

Itt az Indokolás szavait idézzük: „Az Agrár alap összegei az összes pernyertesek között pernyertességük arányában oszolván meg, az ítéleti marasztalás összege voltaképpen csak egy arányszám jelentőségével bír.”²⁸

Ezek a szavak az egész rendelkezés rációját világossá teszik. A kategóriák felállításának célja a feltétlen egyenlő elbánás elvének megvalósítása. Az eljárás sommás voltát az arányszám megállapítása eredményezi.

További kérdés, hogy mennyiben érinti a V. D. B. ezen arányszám-megállapító tevékenysége a bírósági határozatoknak ítéleti jellegét.

Annyiban, hogy hiányozni fog a V. D. B. határozataiból az ítéletek jogszabályalkotó eleme, ami pedig a perjog szabályai szerint minden érdemleges²⁹ bírói ítéletnek fogalmi ismerve.

Ezt Magyarország²⁹ a következőképpen fejezi ki:

„minden érdemleges ítélet a feleknek peres ügyére vonatkozó államhatósági cselekvési norma. Ez az állam jogszabályalkotási tevékenységének a konkrét peres ügyre való realizálása.”

Az E. rendelkezései folytán ítéleti jellegétől megfosztott V. D. B. határozat egy olyan káros precedens, ami a nemzetközi bírói intézmény eszméjének nagy ártalmára van.

Sok és nehéz küzdelem folyik az igazi nemzetközi bírói intézmény megalkotása érdekében. Igen veszélyes és felette elítélendő a nehezen és csak szűk keretek között elért eredmények kockára tétele.

A nemzetközi bíróság intézményének kiépítésénél arra kell törekedni, hogy a perjog tudományában bevált és kipróbált elveket megvalósításhoz segítsük és nem, hogy a perjogellenes expediensekkel azokat félretoljuk.

Egyébiránt, ha az Egyezmények rendelkezéseit a perjogban uralkodó elvekkel összevetjük, azt látjuk, hogy vannak az Egyezményeknek egyéb oly rendelkezései is, amelyek nem állják ki a kritikát.

A perjog tanai szerint a helytadó ítéletek fogalmához két kritérium tartozik, ú. m. 1. hogy a bíróság a kereset értelmében határoz-

²⁸ L. Sebestyén P. i. m. 67. l.

²⁹ Magyar polgári perjog. II. kiad. 47. l.

zon, és 2. hogy a marasztaló ítéletek végrehajthatóságához szükséges teljesítési határidő vagy határnap magában az ítéletben jelöltessék ki.³⁰

Nézzük, hogy mennyiben felelnek meg az E. értelmében meghozott V. D. B. ítéletek ezen követelményeknek.

Először nézzük azt a kérdést, hogy mennyiben határoznak a V. D. Bíróságok a kereseti kérelem értelmében.

A felek kereseti kérelme az optáns perekben a következőképpen foglalható össze:

1. Annak megállapítása, hogy a Román államnak a felperesekkel szemben tanúsított magatartása ellentétben áll a Trbsz. 250. cikkével;

2. az in integrum restitutio elrendelése a felperesek ingó és ingatlan vagyónára vonatkozólag;

3. Románia kötelezése mindazon veszteség és kár megtérítésére és a felperesek javára mindazon kiadásoknak a visszafizetésére, amelyet nekik a panaszolt eljárás okozott;

4. a tulajdon teljes vagy részben való visszaállításának lehetetlensége esetére, azok értékének megfizetése;

5. a kártalanítás összegének ex aequo et bono megállapítása;

6. alperesnek a költségekben való marasztalása;

7. Romániának minden oly jövőbeni intézkedéstől való eltiltása, amely felperesek tulajdonát érinti, vagy jogait megszorítja.³¹

Világos, hogy a felek kérelme elsősorban is az in natura való restituálásra irányul és csak subsidiariusan kártérítésre.

A kártérítési petitum felépítése mutatja továbbá, hogy a felperesek teljes kártérítést és a költségek teljes megtérítését kérik, az az aequo et bono megállapítható legszélesebbkörű kártalanítást.

Nem vitatható ezek alapján, hogy a V. D. Bíróságnak az Egyezmények rendelkezései értelmében helytfoglaló aránylagos fizetést megítélő határozatai távol állanak a bírói ítéletek perjog szerinti fentebb említett követelményeitől.

Ráadásul még az súlyosbítja a helyzetet, hogy a V. D. Bírósági határozatok az anyagi magánjog szabályainak figyelmen kívül hagyásával egyenes jogszabálysértéssel hozatnak.

A redukált aránylagos kártérítés ugyanis sem felel meg az anyagi magánjog kártérítési jogszabályainak.

A kártérítési kötelezettség szabályszerint az elszenvedett teljes kár,

³⁰ Magyary i. m. 461. l.

³¹ Francis Deák, The Hungarian Rumanian Land Disputes. New-York, 1928. 62. l.

— ú. m. a tényleges kár és az elmaradt haszon, — megtérítésére vonatkozó kötelezettséget involválja.

Ugy a territoriális, mint a Nkmj.-ban a teljes kártérítési kötelezettség a szabály.

A teljes kártérítési kötelezettség figyelmen kívül hagyása révén tehát a Nkmj. jogszabálya is meg van sértve.

Ez a Nkmj.-ban sokkal nagyobb veszélyt jelent, mint a territoriális jogban, mert itt minden jogorvoslati lehetőség hiányzik, miért is a jogelvek betartására fokozottabb figyelmet kell fordítani.

Annak megállapítása végett, hogy lehetne-e a Nkmj.-nak a teljes kártérítésre vonatkozó szabályát a jelen esetre alkalmazni, vissza kell menni a kártérítési kötelezettség jogalapjára.

Ez itt nem más, mint az utódállamoknak a szerzett jogok tiszteletben tartására vonatkozó Nkmj.-i kötelezettségének a megsértése.

Nem szabad ugyanis egy percre sem szem elől téveszteni, hogy az utódállamokat expromittáló A. alap kártérítési kötelezettségének jogalapja nemzetközi szerződésesség.

Revideáljuk a Nkmj.-nak a szerzett jogok megsértésére vonatkozó szabályait, amelyek e kérdés megoldásába szintén beléjászanak.

A jogsértő állam ezen szabályok értelmében kártérítési kötelezettséggel akkor tartozik, ha a külföldiek szerzett jogainak tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségét pozitív jogi rendelkezések révén sérti meg.³²

A Nkmj. ily esetben az illető államot teljes kártérítési kötelezettséggel sujtja, ami a *damnum emergens* és a *lucrum cessans* megtérítését jelenti. Csak az ilymértű kártérítés alkalmas arra, hogy a szerzett jogaikat vesztett külföldiek tényleges kára, effektive megtérüljön.

A helyzet teljes megvilágítása végett röviden összefoglaljuk a Nkmj. ide vonatkozó szabályait.

A szerzett jogok megsértése révén beálló kártérítési kötelezettségnek két tárgyi tényálladási eleme van, ú. m. a sértett számára beállott effektív kár, és a kisajátító (kényszerrendszabályokat alkalmazó) állam vagy alattvalóinak javára beálló pozitív vagyoni előny. E két elem koefficienséből tevődik össze a kártérítési kötelezettség mértéke, ez adja meg annak minimális és maximális határát.³³

Nézzük e két tárgyi tényálladási elemet közelebbről, hogy a mi esetünkben mennyiben vannak azok meg.

³² Ilyenek: annexió, kisajátítás, záralávetél, vagy egyéb kényszerrendszabályok elrendelése.

³³ V. ö. Szászy István: The protection of acquired private rights of foreigners in international law.

Az idegenek effektív kárának megállapításánál a nemzetközi joggyakorlatban egy felette érdekes precedenst találunk. Ez annál is jellegzetesebb, mert a hivatkozott konkrét eset épen a román agrár föld-reformmal kapcsolatban fordult elő.

Bessarábiában Románia által az angol és francia alattvalók földjeiért fizetett kártérítés a teljes kártérítést magában foglalta.

A kártérítés összege ezekre vonatkozólag az 1923. júniusában a román pénzügyminiszter által a Szövetséges és Társult Hatalmak elé terjesztett és azok által elfogadott memorandum értelmében lényegesen, — és pedig 40-szeresen, — felülmulta a román állampolgároknak hasonló címen kifizetett kártalanítási összegeket.³⁴

Az említett esetben Románia kártérítésénél, — hasonló kártérítési kötelezettségi alapon, — két igen fontos nemzetközi jogi elv alkalmazását állapíthatjuk meg.

Először, hogy az idegenek jogi helyzete jogaik elismerése tekintetében sokkal szilárdabb az állampolgárokénál, illetve, hogy az idegenek számára nyújtott kártérítés mértéke a Nkmj. szabályai értelmében nagyobb is lehet, az állampolgárok számára adott kártérítésnél.

Ezenkívül, hogy a szerzett jogok tiszteletben tartásának nemzetközi jogi kötelezettsége a külföldiekkel szemben hatványozottabb, mint az állampolgárokkal szemben.

Valóban igen csodálatos, hogy ha a Szövetséges és Társult Hatalmak alattvalóiról van szó, akkor a nemzetközi jog összes alapelveit alkalmazzák Romániával szemben, míg ellenben magyar állampolgárokkal szemben félretolják azokat.

E megállapítás alkalmas arra, hogy megingassa a nemzetközi jog demokratikus jellegébe vetett hitet, amelyet a kiváló nemzetközi jogász, Strup hangzatos formában a következőképpen fejez ki: „Le droit international est démocratique, tous les États sont égaux, grands et petits.”³⁵

Kérdés, hogy a szerzett jogok megsértése címén beálló kártérítési kötelezettség második Nkmj.-i koefficiense, t. i. a kisajátító állam vagy polgárainak javára beállott pozitív vagyoni előny figyelembevétele mennyiben valósul meg a konkrét esetben.

A helyzet itt sem áll semmivel sem jobban.

A hozzávetőleges számítások szerint a kisajátítást szenvedők számára a tárgyi értéknek mintegy 25—30%-a térül meg (az elmaradt hasznok és költségek figyelmen kívül hagyatván). Világos, hogy a ro-

³⁴ Deák, i. m. 119. l.

³⁵ L. Élémens. K. 7. l.

mán állam és alattvalói részére beállott pozitív vagyoni előny minimális mértékét sem üti meg a fizetett aránylagos kártérítés.

Ekként igazolva van azon fenti állításom, hogy a párisi Egyezmények ismertetett rendelkezései nyilvánvaló ellentétben állanak a Nkmj.-nak a kártalanításra vonatkozó fentebb vázolt általános szabályaival, valamint hogy a meghozandó V. D. Bírósági határozatok csak az anyagi jogszabályok helytelen alkalmazása mellett jöhetnek létre.

Jogelvi szempontból nem változtat a dolgon semmit, hogy Magyarország a kényszerítő körülmények nyomása alatt lemondott a Trbsz. 250. cikkében biztosított in integrum restitutioról és a teljes kártérítésről. Ennek dacára megmarad a V. D. Bírósági határozatoknak az a hiányossága, amely azokat a perjog tanai értelmében megfosztja az igazi bírói ítéleti jellegétől.

Ezen elméleti kifogásokon kívül a felekre az a legszomorúbb, hogy minden valószínűség szerint nem fognak teljes kártérítést kapni. Ez folyik a részesedés kulcsának az arányszám segítségével való megállapításából.

Míg ugyanis a földbirtok tárgyi értékének bizonyos kategóriák szerint aránylagosan redukált mértékben való megközelítése legalább célul tűzetik ki, addig az elmaradt haszonnak a megállapítása szinte kizárt dolog. Ennek megállapítása egyénenkénti elbírálást igényelne, ami viszont diametrális ellentétben áll az Egyezmény rendelkezéseiből következő sommás eljárással.

Külön figyelmet kell szentelni az Egyezménnyel kapcsolatban a fizetési határidő megállapításának is. Idevonatkozólag a II. E. IV. és VI. cikke rendelkezik. A II. E. IV. cikke az A. alap számára egy határozatlan időre szóló moratóriumot ad:

„Az A. alap mindaddig nem tartozik fizetni, amíg az összes ítéletek részére kézbesítve nincsenek.“

E rendelkezést összhangba kell hozni a II. E. VI. cikkének azon intézkedésével, amely az igényjogosultak közötti arányos felosztást az Intézőbizottság feladatává teszi s kimondja, hogy: „Mihelyt az Intézőbizottság az I. cikkben meghatározott valamennyi perben hozott összes ítéleteket kézhez vette, azonban mindenestre 1932. évi dec. hó 31. előtt, az ítéletekben megnevezett igényjogosultak között arányos felosztást fogatosít.“

E rendelkezések révén egy Nkmj.-i jogforrásból eredő moratóriummal állunk szemben, amely ismét felette érdekes jogi jelenség.

Az egész konstrukciója szokatlan. Nem szokásos ugyanis a területiális jogrendszerekben oly moratórium engedélyezése, ahol a fizetési

kötelezettség a kötelezett diszkréciójától függő bizonytalan időre tolatik ki.

Viszont ezzel szemben el kell ismerni, hogy a nemzetközi jogban szokásos a fizetési kötelezettség időpontjának oly megállapítása, amelynél a teljesítési határidőt a fizetésre kötelezett állam gazdasági és pénzügyi helyzetét figyelembe véve állapítják meg. A moratórium fogalmához azonban minden körülmények között hozzátartozik egy fiksz teljesítési határidő megállapítása.

Teljesen szokatlan az is, hogy magára a kötelezetre, — illetve annak egy szervére, — bízássék a fizetési határidő megállapítása.

Ez valójában nem más, mint egy bizonytalan határidőre engedett moratórium, s így tulajdonképpen hiányzik a fiksz teljesítési határidő.

Igaz ugyan, hogy az Intézöbizottság számára egy teljesítési végződő határidő meg van állapítva, ez azonban az egyes igényjogosultak számára semmiként sem fikszírozza a fizetési határidőt, ennél fogva az igényjogosultak teljesen bizonytalan határidőre szóló követelési jogot nyernek a V. D. Bírósági határozatok révén.

Ez a perjog szempontjából teljesen elhibázott konstrukció, ha az ítéletre vonatkozó fentebb említett perjogi szabályokat tartjuk szem előtt. Már fentebb említettük, hogy az ítéleteknek igen fontos perrendi ismérve a teljesítési határidőnek, illetve határnapnak magában az ítéletben való kitűzése. Ez adja meg az ítéletnek a végrehajtható bírói ítélet jellegét. Ez az ismérv a D. B. bírósági ítéletekben hiányozni fog.

E körülmény úgy a perjog, mint az igényjogosultak materiális kielégítése szempontjából kifogás alá esik. De már azért is káros, mert függőséget, bizonytalanságot teremt, és nem rendezi a felek között a vitás magánjogi igényt a perjog szabályai szerint megkívántató ítéleti jogerővel.

Igaz ugyan, hogy az ezen bizonytalan teljesítési határidőből származó hátrányt bizonyos mértékig ellensúlyozza az idézett II. E. VI. cikkének előlegnyújtásra vonatkozó rendelkezése, amely a nemzetközi gyakorlatban szokásos kedvezmény inaugurálása.

Ezt a jogot az idézett cikk az Intézöbizottság szabályzatának körébe utalja:

„Eme szabályzatban gondoskodni lehet bizonyos előlegeknek az igényjogosultak részére való folyósításáról is.“ (2. bek.)

Az előlegnyújtás nem feltétlen kötelezettsége az Alapnak, és így nincs az igényjogosultaknak erre vonatkozólag határozott jogigénye. Az előlegnyújtási kötelezettség nem folyik magából a nemzetközi szerződésből, tehát nincs is nemzetközi jogforrási alapja.

Az Alapok teljesítési kötelezettségének módja eltérően van megállapítva az A. és a B. alapnál.

Az A. alap a III. E. 3. cike értelmében 4%-os kamatozású kötvényekben fog fizetni, míg a B. alaphól az igényjogosultak készpénzbeli kielégítést kapnak.

A B. alap az érdekelt hatalmak számára ugyan kötvényekkel fizet,³⁶ az igényjogosultak azonban készpénzbeli kielégítést nyernek.

A kártérítési kötelezettségeknek a II. E. VIII. cikke értelmében két tárgyi tényálladási eleme van, nevezetesen, hogy a felperes magyar állampolgár legyen, továbbá, hogy a felperes birtokát agrárreform címen sajátították ki. A V. D. Bíróságok csak ezen feltételek fennforgása esetében hozhatnak marasztaló ítéletet. Ezzel egyben a V. D. B. hatásköre is adva van.

Ezt a körülményt azért kell külön kiemelni, mert e révén Nkmji. jogforrás által megállapított bírói hatáskörrel állunk szemben. Itt tehát hasonló a helyzet, mint a hágai Á. N. Bíróságnál, ahol a hatáskör szintén nemzetközi szerződés által van megállapítva. (A Népszövetségi pactum 36. cikke.)

A hatáskör kérdését közelebbről érinti a II. E. X. cikke, amely a felperesek igényének hatáskör hiányából való elutasításáról beszél.

Tartalmaznak az Egyezmények rendelkezései más oly rendelkezést is, amely kizárja a felperes keresetének érdemleges elbírálását. Ez a keresetindítás prekluzív határidejének az elmulasztása.

A III. E. 9. cikkének 7. bekezdése egyenesen olyan felperesekről beszél, akiknek keresete; „akár hatáskör hiányából, akár azért, mert határidőmulasztás folytán a perléstől el vannak zárva, akár bármely egyéb okból, elutasított“.

A hatáskör hiánya és a határidő elmulasztása az E. rendelkezései értelmében fogalmilag elkülönül az egyéb érdemi, — jogmegalapozottság hiánya miatti, — keresetelutasítástól.

Nyilvánvalólag a hatáskör hiánya és a határidő oly tények, amelyek a limine kizárják a kereset érdemleges elbírálását.

A hatáskör hiánya a perjog terminológiája szerint a pergátló körülmények csoportjába tartozik. Ezt az érvényesítés jogi formájánál fogva pergátló kifogásnak nevezhetjük.

A prekluzív határidő elmulasztásának perkizáró hatása még sokkal intenzívebb a II. E. XIII. cikke értelmében.

E cikk ugyanis a határidők kérdésében kettős irányban rendelke-

³⁶ A IV. E. VI. cikke, l. Sebestyén i. m. 153. l.

zik. Először kimondja, hogy a V. D. Bíróságok eljárási szabályaiban a keresetek benyújtása tekintetében megszabott határidőket nem lehet meghosszabbítani, másodszer elrendeli, hogy az 1930. évi jan. 20. után elkésve beadott kereseteket egyáltalában el sem szabad a Bíróságoknak fogadni. Egészen szabatosan adva vissza az Egy. idevonatkozó rendelkezését.³⁷ „a megállapított időn túl elkésve érkezett kereseteket „elfogadhatatlanoknak“ nyilvánítja az Egy., amelyeket a V. D. Bíróságoknak tárgyalás nélkül kell visszautasítani. Ez ismét azért érdekes jelenség, mivel a per érdemi elbírálását kizáró okok rendszerint egy territoriális jogszabályi rendelkezésen nyugvó jogi okok, még pedig olyanok, amelyeket a lex fori territoriális joga állapít meg. Ezzel szemben itt egy Nkmj.-i jogforrás által statuált perkizáró okokkal találkozunk.

Ezek a perjogi szabályok ismét csak kollektív szerződésből deriváló nemzetközi perjogi jogtételeket érzékeltetnek.

A hatáskör kérdésével kapcsolatosan meg kell emlékezni a II. E. VII. cikkéről, amely igen fontos rendelkezést tartalmaz, a V. D. Bíróságok ítélkezésének jogalapja szempontjából.

A helyzet a jövőben az lesz, hogy az agrárperekben ítélkező bíróságok döntésének jogalapja az idézett E. említett cikke lesz.

Az ítélkezés szempontjából az E. választottbírói szerződés jellegével fog bírni. A bíróságok nem térhetnek vissza a Trbsz. 250. cikkének a magyarázatára és értelmezésére, mint az E. mondja: „... ítéleteiket kizárólag a jelen Egyezmény alapján hozzák meg és indokolják, ...“

A kép teljessége kedvéért egész röviden utalni kell azon változásokra, amelyeket a párisi Egyezmények a V. D. Bíróságok intézményére vonatkozólag létesítettek.

Ezen változások azonban csak a három utódállam és Magyarország között felmerült vitákban ítélkező V. D. Bíróságokra vonatkoznak.

A II. E. IX. cikke egyfelől Magyarország, másfelől az utódállamok között működő V. D. Bíróságok tagjainak számát úgy az agrárperekre, mint egyéb az utódállamokkal szemben felmerülő perekben, 5-re emeli fel, amelyből 2 az érdekelt államok delegáltjaiból, 3 pedig a semleges államok polgáraiból kerül ki. Ezen utóbbiakat a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság fogja kijelölni.³⁸

³⁷ Id. cikk 2. bek.

³⁸ E változások jelentőségéről Geöcze Bertalan: „Változások a vegyes döntőbíráskodásban.“ Külügyi Szemle, VII. évf. 3. sz.

Igen fontos rendelkezése a II. É. X. cikkének a V. D. Bíróságok ítéleteivel szemben beiktatott fellebbezési jog.

Ezen rendelkezés azon nagy egyetemes gondolatnak részleges megvalósítása, amely a nemzetközi jog művelőit egyre intenzívebben foglalkoztatja, t. i. hogy az alsóbb nemzetközi bíróságok fölé az Á. N. Bíróságot fellebbezési fórumként kell fölé helyezni. Ezzel a nemzetközi bíráskodás terére is be lenne iktatva a fellebbezés intézménye, ami az anyagi igazság biztosításának hatalmas garanciáját képezné.

Tekintve, hogy a fellebbezési jog beiktatásának perjogi jelentőségét a magyar irodalomban kiváló írók méltatták,³⁰ erre bővebben kitérni nem akarok.

A perjogi eredmények mérlegének felállítására végett passzívum gyanánt két körülményre óhajtok reámutatni; először, hogy a fellebbezési jog a V. D. Bíróságok ítéleteivel szemben csak korlátolt határok között mozog, t. i. az ezen bíróságok előtt folyó perek egy bizonyos fajánál van csak megengedve.

Másodszor, hogy a fellebbezés alanyai, — a felek, — tekintetében is bizonyos korlátozásokat állítanak fel az Egyezmények, amennyiben a fellebbezési jog csak az államokat illeti meg, ami azon körülményből folyik, hogy a fizikai személyeknek nincs az Á. N. B. előtt akto-rátusa.

Mindezek dacára jogelvi szempontból a fellebbezési jog intézményesítése nagy haladást jelent a nemzetközi bíráskodás történetében.

Ha a mondottak alapján a párisi Egyezményekben foglalt nemzetközi jogi rendelkezéseket röviden egybevetjük, megállapíthatjuk, hogy az Egyezmények igen nagyfontosságú anyagi és alaki jogi rendelkezéseket tartalmaznak, melyeknek végső egyenlege a következőképpen foglalható össze:

Az Egyezmények anyagi jogi rendelkezéseiről nem állítható, hogy azok a Nkmj. elvi szabályaival mindenben összhangban állanak és szerencsés rendelkezéseket tartalmaznának.

Az Egyezmények alaki jogi rendelkezései, bár a perjog uralkodó szempontjaihoz mérten sok kívánnivalót hagynak hátra, mindazonáltal jelentős lépéssel viszik előbbre a nemzetközi bírósági gondolat továbbépítését. Különösen jelentős haladást képvisel a fellebbezési jognak beiktatása, és közlebről az ügyek érdemi elbírálásának az Á. N. Bíróságnak, mint kiváló jogásztületnek a hatáskörébe utalása.

Az alaki jog szabályainak tökéletesítése azonban csak akkor garan-

³⁰ L. Geöcze Bertalan i. m. i. h., és Baumgarten Nándor: „Nemzetközi bíráskodás a hágai és párisi egyezmények alapján.” Kültügyi Szemle; VII. évf. 3. sz.

ciája a jog fejlődésének, ha a megfelelő anyagi jogszabályok is léteznek és azokat be is tartják s ha ezeket az alaki jogszabályok érvényre segítik.

Az alaki jogszabályok egyoldalú tökéletesítése, — mint arra Apponyi Albert a Nemzetek Szövetségéről tartott kitűnő előadásában⁴⁰ reámutatott, — megfelelő anyagi jogszabályok nélkül nem tudja a jog, igazság és méltányosság követelményeit megvalósítani és így nem is szolgálja önmagában az eszményi jog céljait.

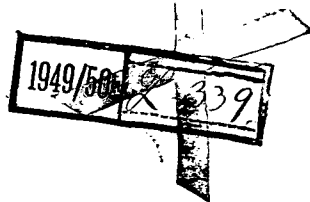
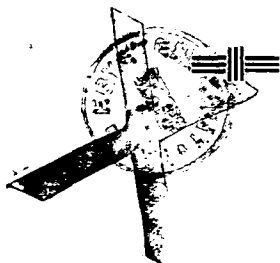
A Nkmj. anyagi jogszabályainak több esetben történt figyelmen kívül hagyása passzívva teszi a párisi Egyezmények jogi rendelkezéseinek mérlegét.

A Nkmj. anyagi magánjogi szabályainak megsértése, a szerzett jogok megsértése révén az egyedekre igen szomorú jogkövetkezményekkel és nagy anyagi veszteséggel jár.

A jelen esetben is beigazolódik azon igazság, hogy a jogelvek tisztulása az egyének által hozott nehéz áldozatok árán, és a már kikristályosodott jogszabályok még vissza-visszatérő sérelmével történik.

Ez a jogeszmé diadalának rögzös, fel- és lefelé haladó grafikonjának történelmi görbéje.

Ez a nagy igazság a Nkmj.-ot sem kíméli meg. Ez azonban nem veheti el a nemzetközi jog jövő nagy hivatásába vetett hitünket és bizalmunkat.

⁴⁰ Külügyi Szeminárium, 1931. jan. 23—24.